Timo Jokela & Maria Huhmarniemi

ARKTINEN TAIDE AVAUKSENA KULTTUURISEEN KESTÄVYYSMURROKSEEN

Tiivistelmä

Arktisen taiteen käsite on käytössä sirkumpolaariseen arktiseen alueeseen liittyvässä taiteen tutkimuksessa ja taidemaailman keskusteluissa. Perinteisesti arktisella taiteella on ollut etnografinen leima ja se on liitetty alueen alkuperäiskulttuureihin. Tänään käsitteellä viitataan nykytaiteeseen, joka lähestyy arktisen alueen ajankohtaisia teemoja sekä heijastaa, jatkaa tai uusintaa alueen kulttuuriperintöä. Käsite on tietoisesti otettu käyttöön taiteen dekolonisaation välineeksi osana taideperustaista toimintatutkimusta, joka on tähdännyt arktisen alueen taide- ja kulttuuritoiminnan kestävyyteen nopeasti muuttuvalla arktisella alueella. Tämä katsaus tarkastelee arktiseen taiteeseen liittyviä kulttuuri-, alue- ja koulutuspoliittisia teemoja viimeaikaisessa tutkimuskirjallisuudessa ja keskusteluissa. Näkökulmia ovat arktisen taiteen dekolonisaatio, pohjoiset tietämisen tavat, kulttuurinen kestävyysmurros, tukijärjestelmät ja taidekoulutus. Kun ympäristökriisit, luonnonvarahankkeet ja kaupungistuminen muuttavat koko arktista aluetta, nähdään arktisen taiteen tunnistaminen ja resursointi tärkeänä kestävyysmurroksen vipuvoimana Suomessa ja muualla arktisella alueella.

Avainsanat: Arktinen taide, arktinen, ekokulttuuri, kestävä kehitys, kestävyysmurros, kulttuuripolitiikka, nykytaide, taidekasvatus

Johdanto

Tässä katsauksessa tarkastelemme arktisen taiteen viimeaikaisessa tutkimuskirjallisuudessa ja keskusteluissa esiintyviä kulttuuri-, alue- ja koulutuspoliittisia teemoja ja pohdimme, millaisella kulttuuripolitiikalla voidaan tukea kestävyysmurrosta arktisella alueella ja Suomen Lapissa. Näkökulmamme on yhtäaikaisesti aluepoliittinen ja kansainvälinen. Tarkastelemme ilmiötä Lapin maakunnan kontekstissa, mutta peilaamme havaintojamme sirkumpolaariseen[1] keskusteluun. Rovaniemellä toimiva Lapin yliopiston taiteiden tiedekunta ja erityisesti sen koordinoima temaattinen Arctic Sustainable Art and Design[2] (ASAD) -verkosto on ollut keskeinen toimija arktisen taiteen käsitteen määrittelyssä johtaessaan taidealan korkeakoulutuksen sirkumpolaarista yhteistyötä (Jokela & Coutts, 2018; Huhmarniemi & Jokela, 2020a).

Suomen pohjoisin maakunta, Lappi, on nähty eräänlaisena laboratoriona arktisen taiteen kehittämiselle (Jokela & Coutts, 2018). Lapin maakunta on harvaan asuttu alue, joka kattaa noin 30 prosenttia Suomen maapinnasta, mutta asukkaita on vain noin 3 prosenttia Suomen kokonaisväestöstä. Maakunnan sisälläkin etäisyydet ovat pitkiä: esimerkiksi Lapin eteläisimmästä kunnasta Simosta Pohjanlahden rannalta on yli 500 kilometriä Suomen huipulle sijaitsevaan Utsjoen Nuorgamiin. Lapissa asuu ylisukupolvisia ja alueelle muuttaneita suomalaisia, maahanmuuttajia, saamelaisia ja muita kulttuurivähemmistöihin kuuluvia. Ilmastonmuutos, globalisaatio, kaupungistuminen, työttömyys ja väestörakenteen muutos, kun nuoret muuttavat

pois alueelta, ovat niin sanottuja arktisia megatrendejä (Pohjoismaiden ministerineuvosto, 2011, 2018) ja vaikuttavat voimakkaina Lapissa. Megatrendit heijastuvat ihmisten elämään ja aiheuttavat haasteita alueen sosiaalisiin, kulttuurisiin ja taloudellisiin puitteisiin. 2020-luvulla Lappi näyttäytyy yhä voimakkaammin Euroopan potentiaalisena kaivosalueena, kun malminetsintä lisääntyy ja lainsäädännöllä pyritään helpottamaan kaivosten avaamista. Maakunnan sisällä instituutionaalinen taide ja kulttuuri on keskittynyttä Lapin kaupunkeihin, erityisesti Rovaniemelle[3].

Harvaan asuttujen ja syrjäisien alueiden sosiaalista pääomaa pidetään keskuksia vähäisempänä (Rinta-Kiikka ym., 2018). Pitkät etäisyydet ja heikko taide- ja kulttuurilaitosten infrastruktuuri aiheuttavat haasteita instituutionaalisten taide- ja kulttuuripalvelujen saatavuudessa samalla, kun oman alueen kulttuuria ei välttämättä tunnisteta arvokkaaksi. Globalisaation ja kaupungistumisen myötä pohjoisten alueiden nuoret muuttavat yhä useammin Etelä-Suomeen etsimään laajempia koulutusmahdollisuuksia. Tällä on seurauksia pienemmille kaupungeille ja kylille: väestö- ja palvelurakenteen muutoksia leimaavat ikääntyvän väestön osuuden ja nuorisotyöttömyyden kasvu sekä vapaa-ajan ja kulttuuritoiminnan vähäisyys. Kulttuuri-identiteetin menettämiseen voi liittyä myös terveys- ja hyvinvointihaasteita (Corbett, 2007; Karlsdóttir & Junsberg, 2015).

Arktisen alueen taiteen ja kulttuurin tuella ja rahoituksella on usein taustavaikutteina aluepoliittisia tai elinkeinoelämään liittyviä tavoitteita, jotka liittyvät alueen mineraali-, öljy- ja kaasuvaroihin. Taiteen ja kulttuurin nähdään edistävän ihmisten välistä vuorovaikutusta, mikä luo edellytyksiä maiden väliselle rauhalle ja toisaalta liike-elämälle. Taiteen ja kulttuurin rooli ei kuitenkaan ole vahvasti organisoitunut arktisissa yhteistyöelimissä. Arktinen neuvosto on arktisen politiikan keskeisin toimija. Se on neuvoston jäsenmaiden eli Suomen, Ruotsin, Norjan, Islannin, Tanskan, Yhdysvaltojen, Venäjän ja Kanadan hallitustenvälinen foorumi, joka edistää yhteistyötä ja vuorovaikutusta arktisten valtioiden, arktisten alkuperäiskansayhteisöjen ja arktisen alueen asukkaiden kesken. Pääosa neuvoston työstä tehdään kuudessa työryhmässä, jotka liittyvät ympäristön seurantaan, saastumisriskeihin, ympäristöonnettomuuksien ennakointiin, kestävään kehitykseen, luonnon monimuotoisuuteen ja merialueisiin. Taiteeseen ja kulttuuriin ei siis ole arktisessa neuvostossa työryhmää. Sen sijaan Barentsin euroarktisessa neuvostossa[4] Barents-yhteistyötä tehdään sektorityöryhmissä, joihin kulttuuri sisältyy. Venäjän hyökättyä Ukrainaan Barentsin yhteistyö Venäjän kanssa on jäädytetty.

Suomen arktinen strategia 2013 (Valtioneuvoston kanslia, 2013) sisälsi Suomen arktisen aseman ja liiketoimintamahdollisuuksien vahvistamisen suuntia sekä ympäristön, turvallisuuden, kansainvälisen yhteistyön ja arktisen osaamisen teemoja. Suomen tavoitteeksi määriteltiin lisätä arktiselle alueelle kasvua ja kilpailukykyä arktista ympäristöä kunnioittaen. *Arktisen politiikan strategiassa* (Valtioneuvosto, 2021) korostetaan ilmastonmuutoksen hillintää ja siihen sopeutumista, hyvinvoinnin edistämistä ja saamelaisten oikeuksia, arktista osaamista niin elinkeinoissa kuin huippututkimuksessa sekä infrastruktuuria ja logistiikkaa. Kulttuurin osalta strategiassa kiinnitetään erityistä huomiota alkuperäiskansojen perinnetiedon ja perinteisten kulttuuri-ilmausten suojaan. Kulttuurisen yhteistyön todetaan lisäävän keskinäistä ymmärrystä ja kunnioitusta kulttuurisesti moninaisessa ympäristössä. Elinvoimainen taide ja kulttuurikenttä puolestaan vahvistaa alueen kilpailuedellytyksiä nuoremman polven luovasta työvoimasta (Valtioneuvosto, 2021).

Tämän katsauksen taustalla on kirjoittajien pitkäjänteinen taideperustainen toimintatutkimus taide- ja kulttuurikentän vahvistamiseksi Lapin yliopiston tutkimus- ja kehittämishankkeissa. Jokela on toiminut ASAD-verkoston alkuunpanijana ja johtajana. Huhmarniemi on toiminut Lapin yliopistossa, ASAD-verkostossa ja Lapin taiteilijaseuran hallituksen puheenjohtajana vuosina 2010–2022. Näissä organisaatioissa ja niiden verkostoissa on toteutettu kehittämistä ja tutkimusta, johon tämä katsaus perustuu. Tutkimukseen on liittynyt taideprojekteja ja produktioita sekä niitä reflektoivia

tutkimusjulkaisuja, joita tarkastelemme tehden rinnastuksia kansainväliseen keskusteluun arktisen taiteen taustoista sekä kulttuuri-, koulutus- ja aluepoliittisista ulottuvuuksista. Toimintatutkimuksen luonteen mukaisesti tämän katsauksen tutkimustehtävänä on tehdyn toiminnan arviointi ja uusien tavoitteiden ja suuntien avaaminen.

Taustoitamme temaattista katsausta tietämisen tapojen määrittelyjen avaamisella sekä ekokulttuurin käsitteellä. Keskustelu tietämisen tavoista liittyy toisaalta alkuperäiskansatutkimuksen esille nostamaan tapaan erottaa länsimainen tieto ja alkuperäiskulttuureiden tietämisen tavat toisistaan (Valkonen & Valkonen, 2018). Toisaalta tietämisen ja tiedon käsitettä on posthumanistisessa keskustelussa arvioitu uudelleen niin tutkimuksessa (Barad, 2014), ihmisen ja muunlajisen luonnon välisyytenä ja yhteytenä (Haraway, 2006), kuin myös pohjoisen konteksteissa (Rantala ym., 2019; Salmela & Valtonen, 2019). Kuten Pyykkönen ym. (2024) toteavat, modernille länsimaiselle ajattelulle tyypillinen kahtiajako ihmisen ja luonnon välillä on hylättävä, kun tavoitteena on kestävä kulttuuri.

Arktisen taiteen käsite kulttuuripoliittisena kannanottona – ekokulttuuri perustana

Arktisen taiteen käsite löytyy akateemisesta taidealan kontekstista jo 1990-luvulta. Alaskan yliopistossa toteutettiin inuiittien maalausta, taidegrafiikkaa, koritöitä, puu-, luu-, nahka- ja kangastöitä, nukkeja ja naamioita esittelevä näyttely, joka kantoi Arktisen taiteen nimeä ja jota seurasi näyttelykatalogi *A legacy of Arctic art* (Ray, 1996). Taidealan tutkimus ei kuitenkaan ollut pohjoisen eikä sirkumpolaarisen tieteidenvälisen kestävyystutkimuksen keskiössä vielä 1990-luvulla. Tuolloin arktisen alueen taidetta tarkasteltiin pikemminkin etnografisena ja arkeologisena aineistona kuin taiteena (Young & Osgood, 2015).

Perinteisen arktisen taiteen näkökulma tarjoaa mielenkiintoisen taustan taidepolitiikan ja -koulutuksen uudelleenarvioinnille. Perinteiset taiteen tekemisen lähestymistavat ja keinot eivät arktisella alueella noudata länsimaisen taiteen valistuksen ajalta jatkunutta jaottelua, jossa taide, muotoilu ja käsityö on erotettu omiksi institutionaalisiksi aloikseen aina koulutuksesta ammatti-identiteetteihin, tukirakenteisiin ja näitä aloja esitteleviin museoihin. Esimerkiksi perinteisessä saamelaiskulttuurissa yhdistyvät kauneus ja käytännöllisyys: taide, muotoilu, käsityö ja luontoon sidottu elämäntapa (Hautala-Hirvioja, 2014; Guttorm, 2015), ja vastaavaa holistista taidekäsitystä ja tekemisen tapaa voidaan tunnistaa muistakin pohjoisista lähellä luontoa eläneistä ja yhä elävistä kulttuureista, joista käytämme nimitystä luontokulttuurit. Luontokulttuureita yhdistää vahva side ekosysteemeiden ja kulttuuristen rakenteiden ja tapojen välillä. Tästä ilmiöstä, sidoksesta tai solmeutumisesta käytämme nimitystä ekokulttuuri (Arora-Jonsson, 2016; Stephen, 2018). Käsitteen avulla pyrimme nostamaan esille arktiselle ja pohjoiselle elämälle tyypillisen solmeutuvan yhteyden, yhteismuotoutumisen ja kiinnittymisen, intra-aktion, alueen ekosysteemeiden ja kulttuurien välillä (Jokela & Hiltunen, 2024; Huhmarniemi & Jokela, tulossa).

Ekokulttuurin tunnistaminen ja tunnustaminen arktisen taiteen perustana auttaa purkamaan länsimaista modernismia, jossa taide erotettiin hengellisyydestä ja samalla pohjoisten alkuperäiskansojen taiteen tutkimus keskittyi antropologian tutkimusalaan (Hansen, 2016; Phillips, 1994). Taiteella ja kirjallisuudella on toki ollut merkittävä rooli pohjoisen alueen kuvaamisessa länsimaisessa kontekstissa, mutta näkökulma on ollut kolonisoiva: tutkimusmatkailijoiden matkassa on kulkenut piirtäjiä ja maalareita, jotka ovat romantisoineet arktista maisemaa esittäen sen kylmänä ja tyhjänä (Chartier, 2018; Gismondi, 2019). Tuotettu mielikuva on ollut niin vahva, että sitä on jatkettu ilmastonmuutosaiheisessa nykytaiteessakin, jossa on nykykuvastoa esimerkiksi jäästä ja jääkarhuista (Huhmarniemi, 2019; Decker, 2020). 2000-luvulla arktinen alue on herättänyt kansainvälisten taiteilijoiden mielenkiinnon tarkastella taiteen, median ja estetiikan muut-

tuvia suhteita arktisella alueella (Bloom, 2022; Marsching & Polli, 2012). Samalla on peräänkuulutettu moninaistuvaa tapaa kuvata arktista (Chartier, 2018; Huhmarniemi & Jokela, 2020c; Huhmarniemi & Hiltunen, 2022) ja dekolonisoitu taidetta ja taidekasvatusta sisällyttäen siihen käsityömenetelmiä (Härkönen ym., 2021) ja hengellisiä tai henkisiä ulottuvuuksia (Huhmarniemi & Joy, 2022). Taiteen dekolonisoinnilla tarkoitamme taidekäsityksen ja -käytännön irrottamista kolonialistisesta länsimaisen taiteen kaanonista sekä taiteen ja kulttuurin monimuotoisuuden tunnistamista ja edistämistä.

Arktisen taiteen käsite on vakiintunut nykymuotoonsa taide- ja kulttuurialan tapahtumissa sirkumpolaarisella arktisella. Esimerkiksi kansainvälinen arktisen taiteen huippukokous, Arctic Arts Summit, on järjestetty jo kolme kertaa[5]. Arktisen yliopiston ASAD-verkosto tuo puolestaan yhteen taide- ja muotoilualojen oppilaitoksia ja taidealan organisaatioita (Jokela & Coutts, 2018). Arktisen taiteen (Huhmarniemi & Jokela, 2020a, 2020b, Jokela ym. 2021, Jokela 2020a, McGlennen, 2019) ja arktisen draaman (Arntzen, 2021) käsitteitä on käytetty myös tutkimuksessa, joka kohdistuu arktisen alueen aikalaistaiteeseen.

Taide- ja muotoilualojen tutkimus, joka tähtää näiden alojen kehittämiseen, on saanut pontta ASAD-verkoston kansainvälisestä toiminnasta. Verkosto on perustettu vuonna 2012. Sen piirissä on toteutettu konferensseja ja kokoomateoksia, joissa on luotu käsitteistöä sirkumpolaarisen taiteen ja muotoilun keskusteluille ja kulttuuripoliittiselle vaikuttamiselle (Jokela & Coutts, 2018). Arktista muotoilua ja taidetta on tarkasteltu sekä toisiinsa liittyvinä että omina aloinaan. Arktisen taiteen ja muotoilun yhteys ilmenee ilmaisun ja artefaktin suhteessa ekokulttuuriin, myös tradition ja innovaation yhteydessä (Jokela ym., 2020; Jokela, 2020a), tapahtumallisissa prosesseissa (Jokela ym., 2023), joita voidaan fasilitoida yhteisöllisen ja osallistavan taiteen (Hiltunen, 2009) tai palvelumuotoilun menetelmillä (Härkönen & Vuontisjärvi, 2018). Arktista muotoilua määritellään myös arktisen alueen yhteiskunnallisia haasteita ratkaisevana, kuten etäisyyksiä ylittävänä ja erilaisiin ongelmiin vastaavana palvelumuotoiluna ja teknologisena ja interaktiivisena tuotemuotoiluna (Miettinen, 2020; Usenyuk-Kravchuk ym., 2020; Häkkilä & Johansson, 2018).

Arktinen taide kategorioita purkavana dekolonisaationa

Arktisen taiteen tutkimuksen keskiössä ovat olleet nykytaiteen ja käsityön menetelmiä monimuotoisesti yhdistelevä tekeminen ja pohjoisen ekokulttuurisen tietämisen ja tekemisen tavoista ammentava sisältö (Huhmarniemi & Jokela, 2020a; Härkönen ym., 2018). Arktiseksi taiteeksi on määritelty taidetta ja kulttuuria, joka heijastaa, jatkaa ja uusintaa arktisten alueiden kulttuuriperintöä ja on lähtökohtaisesti poliittista kiinnittäen huomiota muun muassa arktisiin ympäristökysymyksiin, sosiaaliseen oikeudenmukaisuuteen, kolonialismiin ja kulttuuripolitiikkaan (Huhmarniemi & Jokela, 2020a, 2020b). Arktisen taiteen käsite ei ole etnisesti kategorisoiva, vaan sisältää sekä alkuperäiskansojen että muiden kansojen taidetta. Tämä tarkoittaa ylisukupolvisten paikallisten sekä muualta alueille tulleiden ihmisten taidetta ja niiden vuorovaikutusta, rinnakkaisuutta ja yhteistyötä. Arktisen taiteen käsitteeseen liittyy kuitenkin jännitteitä, kun arktisten alkuperäiskansojen ja muiden arktisten kulttuurien yhtenevien olosuhteiden tai ilmenemismuotojen tunnistamista tai tarkastelua voidaan pitää myös sulauttamisena eli alkuperäiskulttuurien kulttuurisena assimilaationa, mikä on yksi kolonialismin muoto. Kuten arktista taidetta, myös arktisen draaman käsitettä on esitelty tutkimuksessa viittaamaan teatteriin dialogisena tilana, jossa pyritään ylittämään etnokulttuurisia jännitteitä tilanteessa, jossa pohjoisen kansat elävät rinnakkain (Arntzen, 2021).

Arktinen taide viittaa nykytaiteen vakiintuneiden, voisi sanoa jopa institutionalisoituneiden, muotojen ohella muun muassa perinne- ja taidekäsityöhön, talvitaiteeseen sekä elokuviin, jotka kuvaavat, tulkitsevat, merkityksellistävät tai tuotteistavat kestävän kehityksen hengessä arktista luontoa ja kulttuuria. Käsitteen tavoit-

teena ei ole yhdenmukaistaa taidetta ja kulttuuria vaan päinvastoin: tunnistaa ja juhlistaa taiteen ja kulttuurin moninaisuutta arktisella alueella. Koska arktiselle taiteelle on jo keskusteluissa vakiintuneita muotoja, on käsitettä uudistava arktinen taide (new genre Arctic art) käytetty painotettaessa huomion kohdistumista erityisesti dialogiseen, yhteiskunnalliseen, julkiseen ja poliittiseen arktiseen nykytaiteeseen (Jokela ym., 2021; Ruotsalainen, 2024). Kun arktinen taide on laaja ilmiö, uudistavan arktisen taiteen käsite on tarpeen täsmentämään arktisen nykytaiteen erityispiirteitä erityisesti taidekoulutuksen ja taidekasvatuksen kontekstissa (Jokela & Hiltunen, 2024).

Arktisen taiteen käsitteeseen ei liity oletusta taiteilijan etnisestä taustasta tai syntyperäisyydestä, mutta alueen taiteesta tehdään tutkimusta myös alkuperäiskansatutkimuksen kontekstissa (esim. Gismondi, 2019; Igloliorte, 2017; Junka-Aikio, 2018) ja pohjoismaisessa näkökulmassa saamelaistaiteen käsitteellä (Guttorm, 2015; Hansen, 2016; Hautala-Hirvioja, 2014). Saamelaiset ovat Fennoskandiassa asuva valtioiden rajat ylittävä kansa, jolla on pitkälle ulottuva kulttuurinen autonomia, mutta saamelaisvähemmistöjen kieliä ja kulttuurisia ilmentymiä Suomessa, Ruotsissa, Norjassa ja Venäjällä pidetään uhattuna. Näitä ryhmiä suojellaan UNESCOn (2005) ihmisoikeuksia ja kulttuuri-ilmaisua koskevilla toimintaperiaatteilla. Saamelaisten oikeuksista säädetään saamelaiskäräjälaissa 974/1995. Kun saamelaisbarometrissa (2020) selvitettiin saamenkielisten kokemuksia saamenkielisistä palveluista, kielellisten oikeuksien toteutumisesta ja kielellisestä ilmapiiristä Suomessa, selvisi, että saamenkieliset palvelut ja niistä tiedottaminen ovat puutteellisia eikä palvelujen saatavuutta pidetä hyvänä (Arola, 2021). Lapset ja nuoret eivät saa riittävästi tukea saamen kielen oppimiseen ja kulttuurinsa ylläpitämiseen ja kehittämiseen (Lehtola & Ruotsala, 2017). Kulttuurisen kolonialismin purkamiselle onkin tarvetta alkuperäiskansojen kulttuurin jatkuvuuden näkökulmasta niin Suomessa kuin muissakin arktisissa maissa.

Kolonialismiin liittyy kiinteästi myös rasismi. Euroopan rasismin ja suvaitsemattomuuden vastaisen toimikunnan (ECRI) (2019) tutkimuksessa todettiin, että Suomen valtaväestön keskuudessa vallitsee laaja tietämättömyys saamelaisista ja rasistisia huomautuksia kohdataan jokapäiväisessä elämässä. ECRI:n (2019) raportissa todetaan, että halventavat kommentit ja saamelaisiin kohdistuvat ennakkoluulot voivat luoda ilmapiirin, jossa maan alkuperäiskansa-yhteisön jäseniä estetään ilmaisemasta vapaasti kulttuuriaan. Joissakin tapauksissa saamelaiset kokevat, että heidän on pakko salata tai kieltää etninen alkuperänsä, jotta he eivät joutuisi kohtaamaan kielteisiä stereotypioita (ECRI, 2019). ECRI (2019) suosittelee viranomaisia ryhtymään toimenpiteisiin saamelaiskulttuurin tukemiseksi ja tietoisuuden lisäämiseksi suomalaisissa kouluissa. Samanlainen suositus on esitetty kuvataidekasvatuksen tutkimuksen johtopäätöksenä (Hiltunen ym., 2021). Edelleen ArtsEqual-hanke[6] ehdotti kolmea keskeistä suuntaa: kunnioitusta, yhteistyötä ja oppimista (Kallio, 2017, s. 7).

Alkuperäiskansoihin kohdistuvan kolonisaation lisäksi on tunnistettu myös alueellista kulttuurista kolonisaatiota, jo historiallisesti etelän ja pohjoisen (Enbuske, 2008) sekä nykyään keskusten ja haja-asutusalueiden välillä (Corbett, 2007; Etkind, 2011; Ivery, 2017). Pohjoisten ja alueellisten kieli- ja kulttuurimuotojen kurjistumisen taustalla on historia, johon on liittynyt niin uskonnollinen käännyttäminen kuin yhtenäiskulttuuriin ohjaus. Esimerkiksi oman kielen käytön kieltämisen ovat joutuneet kokemaan paitsi saamelaiset myös meänkielen puhujat Ruotsissa ja kveenit Norjassa. Yleisesti ottaen pohjoisen luontokulttuurit, muutkin kuin alkuperäiskulttuurit, ovat olleet kulttuurisen kolonisaation kohteina historiasta keskusjohtoiseen taidemaailmaan, jossa taiteen arvo ja resurssit määritellään alueen ulkopuolella. Dekolonisaatiolla (Phillips, 2022) tarkoitetaan vallan ja kontrollin uutta tasapainottamista. Käytännössä dekolonisoiva kulttuuripolitiikka tarkoittaa sitä, että alkuperäiskansat tai muut paikallisyhteisöt voivat toteuttaa projekteja, joita he itse pitävät hyödyllisinä.

Huhmarniemi ja Jokela (2020) osoittavat, kuinka alkuperäiskansojen taiteilijat ja taiteen-

tutkijat ovat kansainvälisesti aktiivisesti määrittämässä arktisten diskurssien aiheita, ja heitä myös yhä useammin kuunnellaan. Stephenin (2018) mukaan arktisen alueen alkuperäiskansoja pidetään ryhmänä, joka on toki alttiimpi muuttuvan arktisen alueen yhteiskunnallisille vaikutuksille, mutta samanaikaisesti heidät ymmärretään yhä enemmän oikeudenhaltijoina ja aktiivisina hallintotavan, lain, politiikan ja tutkimuksen osanottajina.

Erityisesti Rovaniemellä pidetyssä arktisen taiteen huippukokouksessa vuonna 2019 nousi esille kulttuuripoliittinen vaatimus, että myös muut kuin alkuperäiskansojen arktiset kulttuurit sisällytetään kansallisiin poliittisiin arktisiin strategioihin (Huhmarniemi & Jokela, 2020), joista ne olivat siihen asti puuttuneet, kuten Lempinen (2019) on tutkimuksessaan osoittanut. Kulttuuripoliittista hankausta ilmenee kuitenkin edelleen siinä, määritelläänkö arktisen taiteen sisään lainkaan muuta kuin alkuperäiskansojen taidetta. Kanadan Whitehorsessa pidetyssä arktisen taiteen huippukokouksessa vuonna 2022 tapahtuman taiteellisessa ohjelmassa ei ollut juurikaan alkuperäiskulttuureihin kuulumattomia taiteilijoita. Myös paneeleista muut kuin alkuperäiskulttuureiden edustajat lähes puuttuivat. Tämä oli järjestäjien tietoinen valinta ja heidän kulttuuripoliittinen linjauksensa, joka tuli selvästi esille myös käytetyissä puheenvuoroissa. Toisaalla on esitetty, että arktisen taiteen kulttuurisensitiivisten ja eettisten ulottuvuuksien vuoksi nykytaiteen dialogisten ja neuvottelevien menetelmien käyttöönottoa tulisi voimakkaammin tukea, sillä juuri taiteessa on mahdollista muodostaa jaettuja kulttuurien välisiä kohtaamisia suomalais- ja saamelaiskulttuurin, muiden pohjoisen kulttuurien sekä maahanmuuttajien ja matkailijoidenkin välille (Hiltunen, 2020; Huhmarniemi & Hiltunen, 2022; Hiltunen & Huhmarniemi, tulossa).

Arktisen taiteen perustana pohjoisten tietämisen tavat

Monilla tieteenaloilla keskustellaan erilaisista tietämisen tavoista sekä tiedon suhteesta kuhunkin maahan, alueeseen ja paikkoihin. Länsimaisen luonnontieteen ja perinteisen ekologisen tiedon yhteensovittamista tarkastellaan ympäristötutkimuksessa (Diver, 2017). Taiteen kentällä posthumanistinen keskustelu on haastanut ajattelemaan uudella tavalla monilajista luontoa ja ihmisen kytkeytymistä kokonaisuuteen (Morton, 2010; Lummaa & Rojola, 2014). Samalla kestävyystutkimuksessa on toistuvasti ehdotettu, että ihmisten tulisi maailmanlaajuisesti ottaa oppia alkuperäiskansojen kulttuureista tai perinteistä, erityisesti ihmisen ja muun luonnon vuorovaikutuksesta ja oletetusta tasapainosta (Coope, 2021; Datta, 2016; Kothar ym., 2019; Sakakibara, 2017). Tutkimuksissa käsitteellistetään muun muassa perinteinen ekologinen tietäminen, alkuperäiskansojen tieto, hiljainen tieto ja paikallinen tieto (ks. esim. Helander-Renvall, 2016; Helander-Renvall & Markkula, 2017; Porsanger & Guttorm, 2011; Valkonen & Valkonen, 2018).

Valkonen ja Valkonen (2018) taustoittavat, että perinteinen alkuperäiskansojen tieto (Indegenous Knowledge System) voidaan ymmärtää kulttuuriperintönä, joka siirtyy sukupolvelta toiselle. He tarkastelevat kriittisesti käsitystä tiedosta, joka irtautuu paikasta, todeten, että tiedonhaltija ei ole aikamatkailija, joka voisi ammentaa ikimuistoista tietoa ylipaikkaisesti. Alkuperäiskansojen tiedon sijaan Valkonen ja Valkonen (2018) määrittelevät paikallista tietämisen tapaa. Paikallista tietoa ja kulttuuria voidaan oppia, omaksua ja jakaa kulttuurienvälisesti toisin kuin sellaista kulttuuriperintöä, joka on alkuperäiskansojen kulttuurista pääomaa ja jonka määrittely ja omistaminen sisältyvät alkuperäiskansan kulttuuriseen oikeuteen. Keskustelu luonnontieteellisen tutkimustiedon ja alkuperäiskansojen tiedon välillä onkin tarpeellista, mutta haastavaa. Sama koskee myös humanismista ja posthumanismista ponnistavan taiteentutkimuksen ja alkuperäiskulttuureiden taiteen välisiä suhteita.

Taidekasvatuksen tutkimuksessa on arktisen alueen kontekstissa käsitteellistetty pohjoista tietämisen tapaa (Northern Knowledge) (Jokela, 2008, 2013; Huhmarniemi & Jokela, 2020a). Pohjoinen tietäminen[7] kanssamuotoutuu: toisin

sanoen tietoa muodostetaan ihmisen, hänen yhteisönsä ja muun luonnon tarjoamien ekosysteemien vuorovaikutuksessa. Tämä luo perustan ekokulttuurille, joka on puolestaan edellytys sille, että tiettyä ihmisryhmää, yhteisöä tai alueen asukkaita voidaan tarkastella tunnistettavana luontokulttuurina, joka eroaa muista.

Pohjoinen tieto on paikallista ja ekokulttuuriin kiinnittyvää, ja sitä ilmaistaan paitsi sanallisesti myös visuaalisten merkkien, kuvioiden, symbolien ja materiaalien kautta esimerkiksi käsitöissä, vaatteissa ja taiteessa viestien niin yhteisöjen jäsenille kuin yhteisöjen ulkopuolelle (Huhmarniemi & Jokela, 2020a; Rathwell & Armitage, 2016). Pohjoinen tietämisen tapa yhdistää luontoon ja ekosysteemeihin liittyvän kulttuuriperinnön ja hiljaisen materiaalisen tiedon taiteen tekemiseen, käyttämiseen sekä kulttuurien visuaalisiin symboleihin. Se mahdollistaa taiteen asettumisen osaksi elävää pohjoista ja arktista kulttuuria.

Alkuperäiskansojen kontekstissa kulttuurinen käsityöhön, asusteisiin ja vaatteisiin liittyvä tieto ja kieli kuuluvat yleensä vain kansan jäsenille eikä kulttuurinen omiminen ole hyväksyttävää. Niin sanottu pohjoinen tietäminen eroaa kuitenkin alkuperäiskansojen tietämyksestä siten, että ekosysteemeihin ja eläviin perinteisiin integroitunutta paikallista tietoa voivat muodostaa, omaksua ja ilmaista myös tulokkaat, alueen uudet asukkaat, esimerkiksi maahanmuuttajat, jatkaessaan ja uusintaessaan luontokulttuuria (Huhmarniemi & Jokela 2020a).

Pohjoisen tietämisen käsite mahdollistaa tarkastelun ja toiminnan, jossa myös muilla kuin alkuperäiskansojen kulttuureilla on luontoon sidotut perinteet ja ylläpidon sekä elvyttämisen arvoista osaamista, sellaista, joka ei ole etnisesti perittyä, vaan jota voidaan oppia, tutkia ja kehittää. Muun muassa kuvataidekasvatusalan tutkimuksessa, johon sisältyy taiteellista toimintaa, on tartuttu tällaiseen haasteeseen ja samalla nostettu esiin pohjoista kulttuuriperintöä (Härkönen, 2021; Jokela & Huhmarniemi, 2021, 2022; Stöckell, 2020).

Taide ja taidekasvatus, joka uudistaa paikallista ekokulttuuria (Huhmarniemi & Jokela, 2020a; Rathwell & Armitage, 2016), poikkeaa ajattelusta ja tiedonkäsityksestä, jonka lähtökohtana on länsimainen taidekäsitys: taiteen paikasta riippumattomuus ja universaalisuus sekä taiteellisen tiedon erityisyyden korostaminen. Länsimaisessa taiteessa taiteellisen ajattelun tunnusmerkit, kuten uutuus, ainutlaatuisuus ja tinkimättömyys (Chen, 2018), poikkeavat perustavalla tavalla tiedonkäsityksestä, jonka ytimessä on pohjoinen ekokulttuurinen tieto, perinteiden uudistuva jatkuvuus ja yhteisöllisyys. Taiteellisen tiedon tutkimuksessa on muun muassa esitetty, että kun taiteilija asuu Pohjois-Suomessa fyysisesti ja kognitiivisesti etäällä kansainvälisestä taiteilijayhteisöstä hänen irrallisuutensa tuottaa uudenlaista taiteellisen tietoa ja ilmaisua (Hautala, 2015). Tällainen lähtökohta tuottaa tietynlaista tulkintaa pohjoisten taiteilijoiden tuotannosta. Lapissa asuvina taiteilija-tutkijoina emme tunnista tällaista irrallisuutta vaan voimakkaan yhteyden paikalliseen ympäristöön, maahan ja metsiin, paikallisiin yhteisöihin ja ylisukupolviseen kulttuuriin, mutta koemme samaan aikaan yhteenkuuluvuutta myös kansainvälisiin sirkumpolaarisiin monikulttuurisiin taiteilijayhteisöihin ja monialaisiin verkostoihin, joissa aktiivisesti toimimme. Näissä verkostoissa on toteutettu useita projekteja ja prosesseja, jotka ovat toimineet keinona aktivoida ja uusintaa pohjoisten tietämisen tapoja ja jotka toimivat dekolonisaation suunnassa, eivät vain vapauttamalla pohjoisen asukkaita kolonisaatiosta, vaan myös dekolonisoimalla itse taidekäsitystä länsimaisen perinteen raameista (Jokela, 2021; Jokela & Huhmarniemi, 2022).

Arktinen taide aluepolitiikkana ja kestävyysmurroksen vipuvoimana

Kulttuurin ja kestävyyden suhde on yleensä määritelty suhteessa talouteen, mutta aivan viime vuosina on siirretty huomio kestävään kulttuurin ja kulttuuriseen kestävyysmurrokseen (Pyykkönen ym., 2024). Myös arktisen taiteen määrittelyillä on nostettu esiin taiteen rooli taloudessa ja aluekehityksessä (Jokela ym. 2022), mutta toisaalta globaalin kestävyysmurroksen

vipuvoimana (Huhmarniemi & Jokela, tulossa). Taiteella, joka kohdistuu ekokulttuureihin eli ekosysteemeiden ja kulttuuristen käytänteiden kestävyyden muutokseen, voidaan ajatella oleva voimakas vipuvoimavaikutus myös kohti toivottua kestävyysmurrosta. Arktisen taiteen näkökulmasta alueellinen ja globaali kestävyys vaatii kuitenkin syvempää tarkastelua.

Kestävä kehitys on pyrkimystä muutoksen kautta tilaan, joka täyttää nykyhetken tarpeet vaarantamatta tulevien sukupolvien elämän edellytyksiä. Yleensä tämä toivottu kehitys tapahtuu arktisen alueen ulkopuolella: kaupunkien kasvuna, korkeana elintasona ja luonnonvarojen kulutuksena. Niin sanottu kestävä kehitys (sustainable development) voi vaarantaa entisestään arktisten kulttuureiden jatkuvuutta, sillä alueen luonnonvarat näyttäytyvät entistä tärkeämpinä resursseina talouden kestävälle kehitykselle. Kestävän kehityksen rinnalla puhutaan kestävyydestä (sustainability), mikä arktisessa kontekstissa sisältää retoriikkaa herkistä ekosysteemeistä ja haavoittuvista alkuperäiskansayhteisöistä (Gad & Strandsbjerg, 2019). Tällöin kestävyyskeskustelu siirtyy uudistavasta muutoksesta säilyttämiseen, mikä myös haastaa kulttuurista jatkuvuutta, sillä elävä kulttuuri on jatkuvassa muutoksessa, ei museoitu.

Erityisesti Rovaniemen arktisen taiteen huippukokouksessa pohdittiin taiteen keinoja reagoida meneillään oleviin arktisella alueella tapahtuviin nopeisiin muutoksiin. Huhmarniemi ja Jokela (2020) vetivät yhteen, että arktiset taiteilijat osallistuvat taiteellaan ja kulttuurituotannoillaan keskusteluihin geopolitiikasta, ilmastokriisistä, ympäristökonflikteista, sosiaalisista ja kulttuurisista kysymyksistä sekä ihmisten suhteesta luontoon ja maahan. Taide käsittelee luonnonvarojen hyödyntämistä, tukee paikallisten yhteisöiden luovaa toimintaa ja tulevaisuuden rakentamista sekä tuottaa globaalille talouskeskustelulle ja arktisille kliseille vaihtoehtoisia mielikuvia arktisesta ja pohjoisesta.

Kun sekä kestävän kehityksen että kestävyyden käsitteet ovat arktisessa kontekstissa ongelmallisia, kestävyyssiirtymän (sustainability transition) ja kestävyysmurroksen (sustainability transformation) käsitteet vastaavat paremmin välttämättömään tarpeeseen planetaariseen kestävyyteen tai sivistykseen. Kestävyysorientaation mukaiset muutokset kulttuurissa tunnistetaan kestävyysmurroksen vipuvoimaksi (leverage points) (Meadows, 1999). Toivottua systeemistä muutosta voi käynnistyä, kun taide saa tuntemaan ja ajattelemaan uudella tavalla siten, että ajatustavat ja arvot muuttuvat vastuullisuuden ja kestävyysorientaation suuntaisesti (Huhmarniemi, 2016). Yhteisöjen ja yhteiskuntien ajattelutapojen muutokset vaikuttavat politiikan suuntaan, joka osaltaan mahdollistaa kestävyysmurroksen. Toisaalta osa arktisen taiteen taideprojekteista ja taidekasvatusprojekteista pyrkii kulttuuriseen muutokseen suorien interventioiden ja toimintatutkimuksen keinoin (Huhmarniemi & Jokela, tulossa). Tällaiseen taiteeseen liittyy usein merkityksellisyyttä ja yhteyden tunnetta vahvistavia kokemuksia, jota ovat myös edellytyksiä kestävyysmurrokselle, kuten Salonen ja Salonen (2023) luonnehtivat. Myös Suomen valtioneuvoston kanslia on kestävän kehityksen strategiassaan nostanut esiin taiteen ja kulttuurin roolin arvojen muodostuksessa ja siirtymässä elämäntapaan, joka pysyy luonnon kantokyvyn rajoissa (Kestävän kehityksen toimikunta, 2022).

Pohjoisille yhteisöille on leimallista yli-sukupolvinen vastuullisuus ekokulttuuriensa perustana olevista ekosysteemeistä. Moilanen ja Salonen (2022) määrittelevät tällaisen yli-sukupolvisen vastuullisuuden yhdeksi planetaarisen sivistyksen pilareista. Planetaarisessa sivistyksessä tunnistetaan paikallisuus, alueellisuus ja maailmanlaajuisuus sekä menneisyys, nykyisyys ja tulevaisuus. Planetaarinen kestävyysmurros edellyttää vastuullisuuden ja oman toiminnan merkityksellisyyden tunnetta sekä yhteyttä muihin ihmisiin ja omaan kulttuuriin (Salonen & Salonen, 2023). Taiteessa tuotetaan kannanottoja, todellisuuden tulkintoja ja yhteisöllisiä kokemuksia, jotka voivat käynnistää taiteen osallistujissa ja yleisöissä maailmankuvan ja arvojen muutosta. Arktisen taiteen piirissä teemoja, joihin liittyy ihmisen ja muunlajisen luonnon suhteita, käsitellään runsaasti ja tuotetaan näin arvoreflektioita tai -keskusteluja.

Suhde maahan ja maan kanssa tietäminen on yksi arktisen taiteen teemoista, jota on käsitelty erityisen runsaasti alkuperäiskansojen taiteen ja kulttuurikasvatuksen piirissä (Wildcat ym. 2014). Yhteys maahan ymmärretään usein yhteydeksi menneisiin sukupolviin ja heidän tietoonsa sekä kulttuurin keskeiseksi elementiksi (Rowan, 2015). Toisaalta maapolitiikka on edelleen yleinen kolonisoiva rakenne, ja oikeus maahan on alkuperäiskansojen, kuten myös monien muiden alueen taiteilijoiden, aktivismitaiteessa tyypillinen teema. Perinteisen maisemaa esittävän maalaustaiteen on todettu toistavan ja siten vakiinnuttavan kolonialistista suhdetta maahan ja maisemaan (Robertson, 2019). Sen sijaan alkuperäiskansojen ja muiden luontoyhteydessä elävien yhteisöjen taiteen tuominen taideinstituutioiden näyttelyihin voi olla yksi keino muuttaa tapoja, joilla maa nähdään ja koetaan. Myös kuratoinnin ja toimijoiden välisen yhteistyön kehittäminen voi auttaa löytämään keinoja kolonialistisesta, alistamaan pyrkivästä maasuhteesta eroon pääsemisessä (Robertson, 2019; Huhmarniemi & Salonen, 2020; Wildcat, 2014). Pyrkimyksiä luonnon kolonisaation purkamiseen taiteellisissa prosesseissa ja produktioita, joihin liittyy ekologista kestävyysajattelua, aktivismia sekä paikkasidonnaisia toimintatapoja, on näkyvissä sekä kansainvälisessä nykytaiteessa (Demos, 2016; Beer & Huhmarniemi, 2024) että taiteessa Lapissa (Hautala-Hirvioja, 2014; Jokela, 2021; Jokela & Huhmarniemi, 2021; Jokela ym. 2022; Huhmarniemi & Jokela, 2020b; Huhmarniemi & Salonen, 2022).

Näin ajatellen arktisen alueen kestävä tulevaisuus vaatii sellaista kehitystä, kulttuuripoliittista suuntaamista, joka auttaa kunnioittamaan arktisen luonnon haurautta, luontokulttuureja, paikallisten kulttuurien monimuotoisuutta ja asukkaiden omaehtoista taiteen ja kulttuurin itsemäärittelyä. Hankausta syntyy kuitenkin lisääntyvästi vihreän siirtymän teollisuuden politiikasta ja hankkeista, joissa Lappi, kuten monet muutkin arktisten maiden pohjoiset alueet, nähdään malmien ja biomassan raaka-ainetuotantoalueeksi ja massiivisiksi tuulivoimakentiksi murentaen pohjoisten ekokulttuurien perustan.

Pyykkönen ym. (2024) ovat nostaneet esiin kulttuuriin koko oikeudenmukaisen kestävyysmurroksen perustana ja peräänkuuluttaneet kestävää kulttuuria, jonka työkaluja ovat ekososiaalinen sivistys, kulttuuripolitiikka ja yhteisöllisyys. Heidän mukaansa kulttuurisella muutoksella on keskeinen rooli kestävyysmurroksessa, joka käynnistyy toiminnassa, kuten myös Huhmarniemi ja Jokela (tulossa) toteavat. Kulttuurisia muutoksia tapahtuu, kun ympäristöt, rakenteet ja käytännöt muuttuvat, ja politiikalla on avainasema muutosprosesseissa (Pyykkönen ym., 2024): niiden käynnistämisessä, mahdollistamisessa ja vauhdittamisessa. Kulttuurin tukijärjestelmien tuleekin tunnistaa ja kohdentaa resursseja kestävää kulttuuria tuottavaan toimintaan, myös arktisen taiteen kontekstissa.

Taide ja tukijärjestelmien uudistaminen arktisen taiteen kehittymisen reunaehtoina

Suomen arktisissa strategioissa (Valtioneuvoston kanslia, 2013; Valtioneuvosto, 2021) korostetaan suomalaista arktista osaamispääomaa. Tällaisella pääomalla tarkoitetaan inhimillisiä voimavaroja ja osaamista mukaan lukien taidot, tiedot, koulutus ja ammattitaito, johtajuus ja luovuus (Tennberg, 2020). Lempinen (2019) tarkasteli kulttuurin ja kestävän kehityksen teemoja yhteiskuntatieteellisen linssin läpi analysoimalla kahdeksan Arktisen neuvoston jäsenmaan arktisia strategioita: Kanadan, Tanskan, Suomen, Islannin, Norjan, Ruotsin, Venäjän ja Yhdysvaltojen. Hän esitti, että neuvoston jäsenmaiden valtiotason arktisissa strategioissa ei priorisoida kulttuuria ja siihen liittyviä kysymyksiä merkittävässä määrin. Strategioissa viitataan yleisimmin taiteeseen ja kulttuuriin alkuperäiskansojen yhteydessä. Hän huomauttaa, että kulttuuritapahtumat esitetään strategioissa keinoina tuoda taloudellista kilpailuetua ja pitää arktisten valtioiden pohjoiset yhteisöt ja alueet asuttuna. Niissä harvoissa viittauksissa, joissa viitataan muiden kuin alkuperäiskansojen paikallisiin asukkaisiin ei mainita näiden kulttuu-

rien olevan tärkeitä ylläpidettäviä. Vastaavasti Tennberg (2020) totesi, että arktista asiantuntemusta koskevissa strategioissa ja keskusteluissa tehdään biopoliittinen jako, jolla pohjoinen väestö jaetaan kahteen erilliseen ryhmään: suomalainen arktinen väestö ja saamelaiset. Näitä kahta ryhmää käsitellään strategiassa erikseen, ja niille asetetaan omat hallinnan tavoitteet ja toimenpiteet.

Strategioiden linjaukset, joissa sivuutetaan muu kuin alkuperäiskansojen taide- ja kulttuuri, heijastaa ilmapiiriä, jossa alkuperäiskansakulttuuri koetaan arvokkaaksi ja alkuperäiskansaidentiteetti on haluttava. Valkosen ym. (2018) mukaan konflikteja synnyttävä valtaväestön jäsenten itseidentifioituminen alkuperäiskansan jäseneksi johtuu joissakin tapauksessa tällaisesta tilanteesta, jossa valtaväestöön liittyy kulttuurisia tyhjyyden ja merkityksettömyyden kokemuksia. Itseidentifioitumisen taustalla voi siis olla kulttuurisen sekoittumisen ja taloudellisen edun hakemisen ohella kulttuuri-identiteetin ohuutta. Alkuperäiskansojen ja muiden ryhmien välisiä jännitteitä ja konflikteja tulisi tästä näkökulmasta purkaa vahvistamalla kaikkien kulttuurien tunnustettua arvoa ja luomalla pysyviä tukirakenteita alueellisen taiteen ja kulttuurin tukeen.

Kulttuurisen kestävyyden kannalta on välttämätöntä, että taide ja kulttuuri ovat alueen taiteilijoiden harjoittamia eivätkä etelän pääkaupungeista tuotuja. Ajatus taiteen tuomisesta etelästä Lapin ”köyhille ja/tai kouluttamattomille” ihmisille on hyvin koloniaalinen vastaavasti kuin sellaiset rahoitusohjelmat, joissa Lapin ihmisiä kuljetaan pääkaupunkiin taidetta katsomaan viestien samalla, että taide ja kulttuuri sijaitsevat oman elämänpiirin ja asuinalueen ulkopuolella. Esimerkiksi Suomen suurin kulttuurikasvatusohjelma Taidetestaajat on sisältänyt kouluprojekteja, joissa koululaisryhmiä on lennätetty Lapista näyttelyvierailuille Helsinkiin. Aluetaidemuseoiden toiminta, myös niin sanottuina taidetestaamisen kohteina, sen sijaan purkaa kolonialismia. Suomessa maakunnissa toimivien taidemuseoiden toiminta edistää paikallista ja alueellista elinvoimaa: toiminta kytkeytyy suomalaiseen kulttuuripolitiikkaan mutta myös paikallisiin ja alueellisiin erityistarpeisiin (Hirvi-Ijäs ym., 2024).

Saamelaistaiteilijoita on viime vuosina nostettu suomalaisen taidemaailman keskiöön. Saamelaistaiteilijoita on esitetty esimerkiksi Suomen paviljongissa Venetsian biennaalissa. Huomio ja näkyvyys saamelaistaiteelle onkin tervetullutta ja osin purkaa valta-asetelmaa suomalais- ja saamelaistaiteen välillä. Alueellisen dekolonisaation osoituksena saamelaistaiteen tuki ei kuitenkaan toimi: osa saamelaistaiteilijoista asuu Helsingissä toimien eteläsuomalaisessa taidemaailmassa. Tämä sama ilmiö oli hyvin selvästi esillä myös Arktisen taiteen huippukokouksessa Kanadassa. Vaikka paikaksi oli valittu pohjoinen Whitehorse, hyvin suuri osa taiteilijoista ja panelisteista oli Pohjois-Amerikan suurkaupungeissa toimivia, joskin alkuperäiskulttuurin edustajia. Etninen ja alueellinen dekolonisaatio on tunnistettava kahdeksi rinnakkaiseksi tavoitteeksi.

Suomessa Taiteen edistämiskeskus (Taike) on keskeinen taiteen rahoittaja. Vuosina 2013–2019 Taiken toiminta-avustusten rahallisesta määrästä lähes 60 prosenttia kohdistui Uudellemaalle, kun jokaisen muun maakunnan osuus oli alle 10 prosentin (Sokka & Jakonen, 2020). Uudellamaalla asuu noin 30 prosenttia Suomen väestöstä. Suomen ammattitaiteilijat ovat keskittyneet Uudellemaalle ja etenkin Helsinkiin siten, että vuonna 2019 Helsingissä asui 48 prosenttia taiteilijoista (Hirvi-Ijäs ym., 2023). Vuoden 2024 Taiken avustuksia tarkastellessa selviää, että kuvataiteen näyttöapurahoista, jotka on tarkoitettu kuuden kuukauden taiteelliseen työskentelyyn, vuodelle 2024 on myönnetty noin 61 prosenttia taiteilijoille, joiden kotipaikka on Uudellamaalla[8]. Työskentelyapurahat painottuvat siis pääkaupunkiseudulle vielä enemmän kuin ammattitaiteilijoiden määrä. Kuvataiteen alalla Taiken tuet keskittyvät voimakkaasti pääkaupunkiseudulla järjestettävään näyttely- ja galleriatoimintaan samalla, kun myös valtion taidemuseotoimintaa on merkittävimmin Helsingissä. Kuvataiteen toiminta-avustuksista Taike myönsi noin 73 prosenttia Helsingissä kotipaikkaansa pitäville yhdistyksille vuonna 2024[9]. Näistä osa on valtakunnallisia taiteilijajärjestöjä,

joiden galleriatoiminta toteutuu kuitenkin Helsingissä. Rahoitustapa on pysynyt samankaltaisena vuosien ajan, kuten Huhmarniemi (2018) tuo esiin vuoden 2018 toiminta-avustusmyöntöjä tarkastellessaan[10]. Lapissa on yksi kuvataiteen alan toiminta-avustuksen saaja: Lapin taiteilijaseura, jonka toiminta-avustus vuonna 2024 vastaa noin 2,15 prosenttia myönnetyistä kuvataidealan toiminta-avustuksista.

Lapin pitkät etäisyydet sekä monikielisyys ja -kulttuurisuus haastavat taidehallinnointia ja kulttuuripolitiikkaa. Suomessa isoimmat yksityiset ja julkiset taiteen ostajat ja rahoittajat sijaitsevat pääsääntöisesti etelän keskuksissa. Taiteilijoilla on haasteita toimeentulon hankkimisessa, ja kuvataiteilijat ovat erityisen vähävaraisia (Hirvi-Ijäs & Sokka, 2019). Marinin hallituskaudella vuosina 2019–2020 Suomessa toimi parlamentaarinen työryhmä Suomen harvaan asuttujen alueiden mahdollisuuksien parantamiseksi (Rannanpää ym., 2024). Työryhmä linjasi muun muassa kulttuurimatkailun ja kulttuurin kehittämistyötä. Sen rahoitusta jaettiin taiteeseen Taikelta haettavina erityisavustuksia vuosina 2022 ja 2023. Avustuksia myönnettiin taide- ja kulttuurihankkeisiin, joissa toteutui ihmisten osallistumista sekä paikallisten olosuhteiden ja lähtökohtien huomioiminen. Lapissa tämä rahoitusohjelma koettiin tärkeäksi alueellisesti toimivan taiteilijan työn mahdollistamiseksi sekä vastavoimaksi taidemaailman rakenteelliselle alueelliselle kolonialismille, jossa taiteen arvo määritellään alueiden ulkopuolella. Vuonna 2023 aloittanut Orpon hallitus teki kuitenkin päätöksen harvaan asuttujen alueiden parlamentaariselle työryhmälle toiminnan rahoituksen loppumisesta (Rouhiainen, 2023).

Euroopan unionin rahoittama tutkimushanke Acting on the Margins: Arts as Social Sculpture (AMASS) (2020–2023) pyrki vaikuttamaan yhtäältä Euroopan reuna-alueiden kulttuurisiin resursseihin kuin myös toisaalta unionin johtamaan kulttuuripolitiikkaan tutkimuksella (Kárpáti, 2023) ja tiekartoilla (Sarantou ym., 2022), joissa nostettiin esiin reuna-alueiden sijainneista johtuvia haasteita, mahdollisuuksia ja politiikkasuosituksia. Suomessa alueelliset taidetoimikunnat, kuten Lapin taidetoimikunta sekä Taiteen edistämiskeskuksen aluetoimipisteet ovat olleet keskeinen pysyvä rakenne taidemaailman vallan keskittämistä vastaan. Alueellisten taidetoimikuntien jäsenet ovat voineet avustuspäätöksiä tehdessään punnita, millainen taide ja kulttuuri on omalla alueella merkityksellistä. Vastaavaa alueellista taiteen edistämisen rakennetta ei ole kaikissa muissa maissa. Taiken alueellisten toimipisteiden toimintaedellytyksiä on kuitenkin 2020-luvulla heikennetty: toimipisteitä on lakkautettu ja valtaa keskitetty alueiden ulkopuolelle (Huhmarniemi, 2020; Lientola, 2014). Kun työnkuvia on siirretty alueellisista valtakunnallisiksi, yhteistyömahdollisuudet alueellisten toimipisteiden työntekijöiden kanssa ovat vähentyneet, mikä on heikentänyt taide- ja kulttuurialan hanketoiminnan mahdollisuuksia.

Vuonna 2024 on käynnissä Taiken toimikuntien muutos, mikä sisältänee alueellisten taidetoimikuntien lakkauttamisen, kun opetus- ja kulttuuriministeriön ja Taiken työssä taidetoimikuntarakenteen uudistamisessa on päädytty yhden toimikunnan rakenteeseen (Taike, 2024c). Suunnitelman mukaan hakemusten arviointi tehdään jatkossa arviointipaneeleissa. Tämän katsauksen teemojen näkökulmasta paneelien kokoonpanossa ja tehtävänannossa tulisi kiinnittää huomioita kulttuuriseen ja alueelliseen dekolonisaatioon sekä avustusten aluekehitysvaikutuksiin. Uudistuksen yhteydessä voi olla mahdollista purkaa Taiken tuen siiloutumista useisiin erilaisiin taiteenlajeihin: tunnistaa aiempaa paremmin taide, joka irtautuu länsimaisesta dualismista ja taidekäsityksestä.

Moni taiteilija Lapissa pohtii etelän keskuksiin muuttamista verkostojensa ja uransa luomiseksi. Lapin kestävän kehityksen kannalta poismuutto on ongelma, sillä se heikentää kulttuurista jatkuvuutta ja elinvoimaa. Lapin yliopiston kehittämishankkeissa tähän haasteeseen on vastattu paikkaperusteisella kehittämisellä (Jokela ym. 2022) ja yhteistyöllä luovan matkailun (Kravtsov ym., 2022; Huhmarniemi ym. 2021) ja muiden elinkeinoelämän alojen kanssa (Jokela, 2022; Jokela ym., 2022). Lapissa suurin osa elinkeinoista rakentuu luonnon eko-

systeemipalveluiden varaan (kuten luontomatkailu ja metsätalous), ja kasvupotentiaalia nähdään palveluissa ja tuotteissa, jotka yhdistävät luovia aloja ja luonnon ekosysteemipalveluita (Jokela, 2020b; Jokela ym., 2022). Jos taiteilijat voivat ylläpitää elämäänsä Lapissa, he voivat palvella myös Lapin yhteisöjä.

Rajat ylittävää kulttuuriyhteistyötä tuetaan Interreg Nordin ja Barents-yhteistyön työryhmien (Barentsin euroarktinen yhteistyö, 2019) kaltaisilla rahoitusvälineillä kulttuuri- ja luovien alojen hankkeita yhdistämällä. Rajat ylittävää yhteistyötä Pohjoismaiden ja Baltian EU-maiden, Islannin ja Norjan välillä mahdollistetaan. Pohjoismais-balttilainen kulttuurin liikkuvuusohjelma mahdollistaa myös taiteellisen ja kulttuurisen yhteistyön Pohjoismaissa ja Baltian maissa. Pohjoismainen kulttuurirahasto (2021) käynnisti taide- ja kulttuuripoliittisen asiantuntijaryhmän ja pyrkii vuodesta 2022 alkaen tukemaan ja rahoittamaan täysimääräisesti alueiden välistä yhteistyötä ja saamelaisia kulttuurihankkeita. Aiemmin rahastosta on tuettu muun muassa *Young Arctic Artists* -näyttelyitä, Arctic Arts Summit 2019 -tapahtumaa, De-Arctification-hanketta ja muita Lapissa toteutettuja hankkeita. *Young Arctic Artists, De-Arctification* (Huhmarniemi & Hiltunen, 2022) ja *Voice of Artists* (Huhmarniemi & Sharova, 2022) ovat olleet Lapin taiteilijaseuran tuottamia näyttelyitä, joissa arktisen taiteen teemoja on tarkasteltu ja tuotettu kansainvälisissä taidemaailman verkostoissa pohjoisen ja arktisen taiteen konteksteissa.

Luovien alojen koulutus arktisena kulttuuripolitiikkana

Luovan talouden on usein ajateltu voivan hyvin ainoastaan urbaaneissa keskuksissa, joissa luovien alojen yritysten määrä lisääntyy yrittäjien ja taiteilijoiden tukiessa toisiaan ja muita elinkeinoja. Petrov (2014) kuitenkin esittää oletuksen, että taiteilijoilla ja kulttuuriorganisaatioilla voisi olla vahvistava vaikutus myös arktisen alueen talouteen. Kasvava luova pääoma voisi tukea alueen houkuttelevuutta. Samalla Petrov (2014) tarkentaa, että alkuperäiskansojen arktiset yhteisöt ovat vahvoja kulttuurin luovassa pääomassa, mutta usein heikkoja yrittäjäpääomassa, mikä haastaa alkuperäiskansojen yhteisöjen kulttuuritalouden kannattavuutta Siis luovaa pääomaa voisi olla olemassa, mutta Tennberg (2020) totesi Lapin liiton vuoden 2014 tilastojen perusteella, että Lapissa on vähemmän luovan alan työpaikkoja kuin muualla Suomessa. Lapissa taiteellisissa ja luovissa ammateissa työskentelee noin 2 000 henkilöä, mikä on noin 2,5 prosenttia kaikista Lapin työllisistä. Luoviin aloihin liittyviä yrityksiä on Lapissa muun muassa viihteen ja virkistyksen alalla[11]. Koko Suomessa taiteellisissa ja luovissa ammateissa on 4,24 prosenttia kaikista työllisistä. Näin Tennberg (2020) arveleekin, että Lapissa ei ole kovin merkittävää luovaa pääomaa. Petrov (2014) on puolestaan todennut, että koko sirkumpolaarisella arktisella alueella on luovilla aloilla heikot yrittäjyysvalmiudet.

Kulttuuripolitiikan tutkimuskeskus Cupore on selvittänyt Business Finlandin yritystukien jakautumista luoville aloille vuosina 2017–2022 ja todennut tukien jakaantuvan epätasaisesti sekä maantieteellisesti että toimialoittain (Nokela ym., 2024). Business Finland on rahoittanut Uudenmaalla sijaitsevia yrityksiä selvästi eniten: 48 prosenttia myönnetystä rahoituksesta on kohdentunut sinne (Nokela ym., 2024). Tuet ovat keskittyneet myös maakuntien sisällä. Lappiin Business Finlandin luovien alojen rahoitusta on tullut verrattain hyvin suhteessa muihin Uudenmaan ulkopuolisiin maakuntiin. Lapissa isoin tämän rahoituksen saaja on Lapin yliopisto ja isoin rahoitusta saanut toimiala kuuluu kategoriaan ”muu”, kun koko maassa eniten rahoitusta ovat saaneet audiovisuaalinen kulttuuri, multimedia, tietokonepelien kustantaminen sekä mainostoimistot (Jakonen ym. 2024). Lapissa Business Finlandin luovien alojen rahoitus on keskittynyt Rovaniemelle. Jakosen ym. (2024) mukaan visuaalinen taide, esittävä taide ja kirjallisuus voisivat periaatteessa olla nykyistä vahvemmin luovien alojen yritystukien saajia, koska yritystoiminta on näillä aloilla yleistä. Kun koko maassa AV-tuotantokannustin on merkittävä rahoitusmuoto (Jakonen ym. 2024),

Lapissa sen voisi odottaa kasvavan luonto- ja maisemakuvauksen vetovoiman myötä.

Lapissa matkailu on merkittävä työllistäjä, mistä johtuen luovan talouden kasvua vahvistavaa kehittämistyötä on tehty Lapin yliopistossa matkailu- ja tapahtuma-alan kanssa. Kestävä matkailu on koko Lapin korkeakoulukonsernin strateginen valinta tutkimuksen painoalaksi globaalin arktisen vastuun sekä tulevaisuuden palvelujen ja etäisyyksien hallinnan ohella. Kuvataidekasvatusalan kehittämishankkeissa on vahvistettu ja tutkittu luovaa matkailua (creative tourism) (Huhmarniemi ym., 2021; Jokela, & Huhmarniemi, 2022; Kravtsov ym., 2022). Luonnon, matkailuympäristöjen ja luovien alojen synergiaa on tuettu ja tarkasteltu erityisesti ympäristötaiteen (Jokela & Huhmarniemi, 2018), luontokuvauksen (Jokela ym., 2020), taideperustaisten palvelujen (Huhmarniemi & Jokela, 2021) ja tapahtuma-alan (Jokela ym., 2023) näkökulmista Lapin yliopiston hanketoiminnassa. Metsän ekosysteemipalvelut luovien alojen kestävänä potentiaalina -hankkeessa (Stöckell & Jokela, 2022) on kehitetty taiteilijoiden, luovien alojen asiantuntijoiden sekä matkailu-, hyvinvointi- ja hoiva-alan yrittäjien yhteistyönä taideperustaisia palveluja. Hanketoiminnasta huolimatta taiteen yritystoimintaa on syntynyt matkailualalle vain vähän, mutta jotkut taiteilijat työllistyvät matkailuyrityksiin kausiluontoisesti.

Luovien alojen käyttämättömästä potentiaalista johtuen taiteen ja kulttuurialan koulutuksella on tärkeä ja erityinen rooli luovan kapasiteetin ja kestävän tulevaisuuden turvaamisessa pohjoisilla ja arktisilla alueilla. Luova talous voi toimia kestävyysmurroksen tukena sen vaatiessa monialaista tietoa ja luovuutta. Kun taiteilijoita ja muotoilijoita koulutetaan Lapin kulttuureja ja olosuhteita ymmärtäen ja hyödyntäen, he myös oppivat ja sitoutuvat harjoittamaan kulttuurisesti, sosiaalisesti ja ekologisesti kestävää toimintaa. Taiteellisissa prosesseissa luodut merkitykset, symbolit ja arvot ovat tärkeitä vahvojen identiteettien ja tulevaisuususkon kannalta. Taide, kulttuuri ja koulutus vaikuttavat koko arktisen alueen kestävyyteen, eivät vain uusien taloudellisten innovaatioiden avulla vaan myös luoden tänä muutosten aikakautena tarvittavaa joustavuutta, muuntautumiskykyä, resilienssiä niin yksilöille, yhteisöille kuin kokonaisille alueille (Jokela 2020a).

Edellä esitettyjä arktisen taiteen perusteita on Lapin yliopistossa tuotu aluksi osaksi yhteisöllisen taidekasvatuksen opintoja, sittemmin soveltavan taiteen tutkintoon ja arktisen taiteen ja muotoilun maisteriohjelmaan, sekä vahvistettu näkökulmaa koko tiedekunnan yhteisissä opinnoissa. Sirkumpolaarisen ASAD-verkoston piirissä on kehitetty taideyliopistojen yhteisiä opintoja, kuten *Living in Landscape Art-based Research Methodologies* (Jokela ym., 2018; Jokela & Härkönen, 2021) ja *New Genre Arctic Art Education* -kurssit, sekä toteutettu lukuisia yhteisnäyttelyitä, joiden teemat ovat lähestyneet arktisen taiteen ydinkysymyksiä. Jatkossa on syytä pitää kiinni taide- ja muotoilualojen koulutuksesta Lapissa ja investoitava aiempaa voimakkaammin luovien alojen kasvuun Lapissa.

Johtopäätökset

Olemme tarkastelleet tekemäämme arktiseen taiteeseen liittyvää tutkimusta 2000-luvulla ja peilanneet sitä kirjallisuuskatsauksen avulla suomalaisiin kulttuuripoliittisiin selvityksiin sekä kansainväliseen keskusteluun arktisen taiteen kulttuuri-, koulutus- ja aluepoliittisista ulottuvuuksista. Artikkelimme osoittaa, että arktisen taiteen käsite on vakiintumassa käyttöön taidemaailmassa koko sirkumpolaarisella arktisella alueella. Sillä viitataan taiteeseen ja kulttuuriin, joka käsittelee arktisen alueen ajankohtaisia teemoja sekä heijastaa, jatkaa tai uusintaa alueen ekokulttuurista perintöä. Arktisella alueella on valta- ja vähemmistökulttuurien taidetta, kuten alkuperäiskansojen, muiden kulttuuriryhmien ja maahanmuuttajien taidetta. Arktisen taiteen käsitteeseen liittyy sisäisiä jännitteitä alkuperäiskansojen ja muiden ryhmien taiteen painoarvosta, mutta ensisijaisesti se on kulttuuripoliittisesti latautunut käsite. Sen avulla on pyritty lisäämään pohjoisten alueiden taiteen ja kulttuurin erityispiirteiden tunnistamista ja arvostamista, käynnistämään kestä-

vyysmurrosta ja tukemaan alkuperäiskansojen ja muiden kulttuuristen ryhmien taide- ja kulttuurialan yhteistyötä.

Katsauksessa nousee esille, kuinka alueellinen dekolonisaatio edellyttää taide- ja kulttuurikäsityksen uudelleen ajattelua sekä länsimaisen taiteen valistuksen ja modernismin perinteestä irtautumista, taiteen dekolonisaatiota. Lapin yliopiston taiteiden tiedekunnan ja sen verkostoiden tekemä tutkimus arktisesta taiteesta on selventänyt käsitteitä ja toimintatutkimuksena myös avannut ja osoittanut käytännön suuntia koulutukseen, aluekehitykseen ja arktiseen yhteistyöhön. Tässä katsauksessa nousevat esiin tarpeet resurssien kohdentamiseksi kestävää kulttuuria tuottavaan toimintaan kestävyysmurroksen käynnistämiseksi, etnisen ja alueellisen dekolonisaation vakiinnuttaminen kahdeksi rinnakkaiseksi tavoitteeksi ja käytännöksi, taidekäsityksen dekolonisaatio, pysyvien tukirakenteiden luominen alueellisen taiteen ja kulttuurin tukeen harvaan asutuille alueille sekä luovien alojen yritystukien kohdentaminen myös maakuntien aluekehityksen tueksi.

Arktinen taide toimii vastavoimana taide- ja kulttuuripolitiikan eteläkeskeisyydelle, ja Lapin yliopiston taiteiden tiedekunnan antama koulutus ja valmiudet sitouttavat taiteilijoita ja muita luovien alojen osaajia Lappiin. Taiteen ja taidekasvatuksen tuottamassa kulttuurisessa dekolonisaatiossa vahvistetaan sellaista kulttuurista ylpeyttä, jossa jokainen voi olla ylpeä omista kulttuurisista juuristaan ja nykykulttuurin muodoista. Tämä on erityisen ajankohtaista ympäristökriisien, luonnonvarahankkeiden ja kaupungistumisen muuttaessa koko arktista aluetta: taidetta ja oikein suunnattuja kulttuurisia resursseja tarvitaan vipuvoimaksi kestävyysmurrokseen.

Lähteet

Arora-Jonsson, S. (2016). Does resilience have a culture? Ecocultures and the politics of knowledge production. *Ecological Economics*, 121, 98–107. https://doi.org/10.1016/j.ecolecon.2015.11.020

Arola, L. (2021). *Sámi barometer 2020*. Ministry of Justice, Finland. https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/162826

Arntzen, K. O. (2021). Arctic drama to Sámi theatre – cultural clashes towards decolonisation: In shared dialogic spaces. *Menos istorija ir kritika (Spausdinta)*, 17(1), 93–100. https://doi.org/10.2478/mik-2021-0008

ArtsEqual (n.d.). ArtsEqual-hankkeelle 2,6 miljoonan euron jatkorahoitus. ArtsEqual. https://www.artsequal.fi/fi/-/taiteen-tasa-arvoa-tutkivalle-artsequal-hankkeelle-2-6-miljoonan-euron-jatkorahoitus

Barad, K. (2014). Diffracting diffraction: Cutting together-apart. *Parallax*, 20(3), 168–187. https://doi.org/10.1080/13534645.2014.927623

Beer, R. & Huhmarniemi, M. (2024). Shifting Ground: Art exhibition as informal pedagogy on changing Arctic. Teoksessa T. Jokela, M. Huhmarniemi & K. Burnett (Toim.), *Relate North: New genre Arctic art education beyond borders.* (s. 38–60). InSEA publications.

Bloom, L. (2022). *Climate change and the new polar aesthetics: Artists reimagine the Arctic and Antarctic*. Duke University Press.

Chartier, D. (2018). *What is the Imagined North?* Presses de l'Université du Québec.

Diver, S. (2017). Negotiating Indigenous knowledge at the science-policy interface: Insights from the Xáxli'p Community Forest. *Environmental science & policy*, 73, 1–11. https://doi.org/10.1016/j.envsci.2017.03.001

Decker, J. (2020). Climate of change. *Museum management and curatorship* (1990), 35(6), 636–652. https://doi.org/10.1080/09647775.2020.1836999

Demos, T. (2016). *Decolonizing nature: Contemporary art and the politics of ecology.* Sternberg Press.

Chen, C-W. (2018). Incorporating artistic thinking into sustainability. *Journal of cleaner production*, 198, 1007–1012. https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2018.07.050

Coope, J. (2021). How might Indigenous decoloniza-

tion agendas inform Anthropocene historiography? *Rethinking history*, 25(4), 508–533. https://doi.org/10.1080/13642529.2021.1985811

Corbett, M. (2007). *Learning to leave. The irony of schooling in a coastal community.* Fernwood Publishing.

ECRI (2019). *ECRI report on Finland*. https://rm.coe.int/fifth-report-on-finland/1680972fa7

Enbuske, M. (2008) *Vanhan Lapin valtamailla. Asutus ja maankäyttö historiallisen Kemin Lapin ja Enontekiön alueella 1500-luvulta 1900-luvun alkuun*. Suomalaisen kirjallisuuden seura.

Etkind, A. (2011). *Internal colonization: Russia's imperial experience*. Polity.

Gad, U., & Strandsbjerg, J. (Toim.) (2019). *The politics of sustainability in the Arctic: Reconfiguring identity, space and time.* Routledge.

Gismondi, C. J. (2019). Why is the Arctic always white? Circumpolar Indigenous artists in the age of the Anthropocene. *Esse*, 97(97), 92–95. https://esse.ca/en/young-critics/why-is-the-arctic-always-white-circumpolar-indigenous-artists-in-the-age-of-the-anthropocene/

Guttorm, G. (2015). Contemporary duodji – a personal experience in understanding traditions. Teoksessa T. Jokela & G. Coutts (Toim.), *Relate North. Art, heritage & identity* (s. 60–76). Lapland University Press.

Hansen, H. H. (2016). Constructing Sami national heritage: Encounters between tradition and modernity in Sami art. *Konsthistorisk tidskrift*, 85(3), 240–255. https://doi.org/10.1080/00233609.2016.1207701

Haraway, D. (2006). *The companion species manifesto.* Prickly Paradigm Press.

Hautala, J. (2015). Interaction in the artistic knowledge creation process: The case of artists in Finnish Lapland. *Geoforum*, 65, 351–362. https://doi.org/10.1016/j.geoforum.2015.01.002

Hautala-Hirvioja, T. (2014). Saamelaisen nykytaiteen moninaisuus. *Agon*, 13(3), 14–20. http://agon.fi/article/saamelaisen-nykytaiteen-moninaisuus

Hiltunen, M. (2009). *Yhteisöllinen taidekasvatus: performatiivisesti pohjoisen sosiokulttuurisissa ympäristöissä.* [Väitöskirja, Lapin yliopisto]. Lapin yliopistokustannus. http://urn./URN:NBN::ula-20111141039

Hiltunen, M. (2020). Päin pohjoista – ja sen yli: Kuvataidekasvatuksen mahdollisia maailmoita. Teoksessa T. Jokela, S. Nikula & J. Häkkilä (Toim.), *Puheenvuoroja arktisesta taiteesta ja muotoilusta* (s. 32–40). Lapin yliopisto. http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-337-220-7

Hiltunen, M. & Huhmarniemi, M. (tulossa). Taiteen pohjoista dekolonisaatiota: Kuvataidekasvatuksen taidetta Utsjoella. *Ruukku – Studies in Artistic Research*, 21(2024).

Hiltunen, M., Kallio-Tavin, M., & Sohlman, A. (2021). Toward place-specific and situational Arctic visual culture learning in Finnish art teacher education. *Studies in Art Education*, 62(3), 266–285. https://doi.org/10.1080/00393541.2021.1936428

Helander-Renvall, E. (2016). *Sámi society matters.* Lapland University Press.

Helander-Renvall, E., & Markkula, I. (2017). On transfer of Sámi traditional knowledge: Scientification, traditionalization, secrecy, and equality. Teoksessa A. Xanthaki, S. Valkonen, L. Heinämäki, & P. Nuorgam (Toim.), *Indigenous peoples' cultural heritage: Rights, debates, challenges* (s. 104–129). Brill Nijhoff. https://doi.org/10.1163/9789004342194_008

Hirvi-Ijäs, M., & Sokka, S. (2019). *Suomen taide- ja taiteilijapolitiikka 2019.* Cupore. https://www.cupore.fi/julkaisut/suomen-taide-ja-taiteilijapolitiikka-2019/

Hirvi-Ijäs, M., Renko, V., Leppänen, A., Lahtinen, E., & Sokka, S. (2023). *Taiteilijana Suomessa: ammattitaiteilijat Suomessa vuonna 2019*. Tietovihko 6. Kulttuuripolitiikan tutkimuskeskus Cupore. https://www.cupore.fi/julkaisut/taiteilijana-suomessa-ammattitaiteilijat-suomessa-vuonna-2019/

Hirvi-Ijäs, M., Renko, V. & Sokka, S. (2024). *Taidemuseot alueensa ja toimialansa kehittäjinä.* Cuporen verkkojulkaisuja 80. Kulttuuripolitiikan tutkimuskeskus Cupore. https://www.cupore.fi/julkaisut/taidemuseot-alueensa-ja-toimialansa-kehittajina/

Huhmarniemi, M. (2016). *Marjamatkoilla ja kotipalkisilla. Keskustelua Lapin ympäristökonflikteista nykytaiteen keinoin* [Väitöskirja, Lapin yliopisto]. Lauda. https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-484-898-5

Huhmarniemi, M. (2018). Alueellisten taiteilijajärjestöjen rahoitus. *Post Santa Blog*. https://postsantablog.tumblr.com/post/174427123263/alueellisten-taiteilijaj%C3%A4rjest%C3%B6jen-rahoitus

Huhmarniemi, M. (2019). Making art in the land of polar bears and lemmings. Teoksessa M. Mäkikalli, Y. Holt & T. Hautala-Hirvioja (Toim.), *North as a meaning: in design and art* (s. 182–194). Lapland University Press.

Huhmarniemi, M. (2020). *Lapin taidetoimikunnan apurahoja valui etelään.* https://www.mariahuhmarniemi.fi/lapin-taidetoimikunnan-apurahoja-valui-etelaan/

Huhmarniemi, M., & Hiltunen, M. (2022). New genre Arctic art in the city of Rovaniemi: Promotion of de-Arctification and pluralism. Teoksessa S. Miettinen, E. Mikkonen, M. C. Loschiavo dos Santos & M. Sarantou (Toim.), *Artistic cartography and design explorations towards the pluriverse* (s. 64–73). Routledge. https://doi.org/10.4324/9781003285175-7

Huhmarniemi, M., & Jokela, T. (2020a). Arctic art

and material culture: Northern knowledge and cultural resilience in the Northernmost Europe. Teoksessa L. Heininen; H. Exner-Pirot & J. Barnes (Toim.), *Arctic yearbook 2020: Climate change and the Arctic: global origins, regional responsibilities?* https://arcticyearbook.com/arctic-yearbook/2020/2020-scholarly-papers/350-arctic-art-and-material-culture-northern-knowledge-and-cultural-resilience-in-northernmost-europe

Huhmarniemi, M., & Jokela T. (2020b). Arctic arts with pride: discourses on Arctic arts, culture and sustainability. *Sustainability*, 12(2), 604; https://doi.org/10.3390/su12020604

Huhmarniemi, M., & Jokela, T. (2020c). Arktisen luontokuvauksen etiikka. Teoksessa T. Jokela, M. Huhmarniemi & J. Paasovaara (Toim.), *Luontokuvaus soveltavana taiteena* (s. 72–82). Lapin yliopisto. http://urn.fi/URN:NBN:fi-fe2020050424823

Huhmarniemi, M. & Jokela, T. (2021). Taide, luonto ja kokemus: Särestöniemi-museo luovan matkailun näyttämönä. Teoksessa T. Jokela, M. Kovero & M. Huhmarniemi (Toim.), *Taide avartaa matkailualaa Lapissa* (s. 34 –43). Lapin yliopisto. https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-337-300-6

Huhmarniemi, M. & Jokela, T. (tulossa). Kuvataidekasvatus kestävyyden vipuvoimana. *Research in Arts and Education.*

Huhmarniemi, M.; Kugapi, O.; Miettinen, S. & Laivamaa, L. (2021). Sustainable future for creative tourism in Lapland. Teoksessa N. Duxbury; S. Albino & C. Pato Carvalho (Toim.), *Creative tourism: Activating cultural resources and engaging creative travellers* (s. 239–253). Cabi International.

Huhmarniemi, M., & Joy, F. (2022). Forest encounters: Communication with trees, stones and Powers of Nature. Teoksessa G. Coutts & T. Jokela (Toim.), *Relate North #9* (s. 106–125). InSEA publications. https://lacris.ulapland.fi/ws/portalfiles/portal/26176269/RelateNorth9_WEB.pdf

Huhmarniemi, M., & Salonen, A. O. (2022). Nykytaide luontosuhteen pilarina: Art Ii 2020 Biennaalin teokset tulevaisuuskeskusteluna. *Futura* 3/2022, 16–28.

Huhmarniemi, M., & Sharova, E. (2022). Art from the margins and colonial relations: to listen or to ban the Indigenous voices from Russia? *Arctic Yearbook: Arctic Yearbook 2022: The Russian Arctic: Economics, Politics and Peoples.* https://arcticyearbook.com/arctic-yearbook/2022/2022-scholarly-papers/436-art-from-the-margins-and-colonial-relations-to-listen-to-or-to-ban-artists-voices-from-russia

Huhmarniemi, M., Kugapi, O., Miettinen, S., & Laivamaa, L. (2021). Sustainable future for creative tourism in Lapland. Teoksessa N. Duxbury; S. Albino & C. Pato Carvalho (Toim.), *Creative tourism: Activating cultural resources and engaging creative travellers* (s. 239–253). Cabi International.

Häkkilä, J., & Johansson, M. K. (2018). Arctic design for a sustainable, technological future. Teoksessa T. Jokela & C. Glen (Toim.), *Relate North: Art & design for education and sustainability* (s. 32–51). Lapland University Press. http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-310-928-5

Härkönen, E. (2021). *Seeking culturally sustainable art education in higher education The Northern perspective.* [Väitöskirja, Lapin yliopisto]. Lapin yliopisto. http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-337-268-9

Härkönen, E., Huhmarniemi, M., & Jokela, T. (2018). Crafting sustainability. Handcraft in contemporary art and cultural sustainability in Lapland. *Sustainability* 2018, 10(6), https://doi.org/10.3390/su10061907

Härkönen, E., & Vuontisjärvi, H. (2018). Arctic art and design education and cultural sustainability in province of Lapland. Teoksessa T. Jokela & G. Coutts (Toim.), R*elate North: Practising place, heritage, art & design for creative communities* (s. 86–105). Lapland University Press.

Igloliorte, H. (2017). Curating Inuit Qaujimajatuqangit: Inuit Knowledge in the Qallunaat Art Museum. *Art journal (New York. 1960)*, 76(2), 100–113. https://doi.org/10.1080/00043249.2017.1367196

Ivery, M., (2017). Designing for Nova Scotia Gaelic cultural revitalization: Collaborating, designing transmitting cultural meaning. Teoksessa T. Jokela & G. Coutts (Toim.), *Relate North: Culture, community and communication* (s. 130–152). Lapland University Press.

Jakonen, O., Sokka, S. & Nokela, S. (2024). *Yritystuet kulttuurirahoituksen osatekijänä. Business Finlandin rahoitus luoville aloille vuosina 2017–2022.* Cuporen työpapereita 22. Kulttuuripolitiikan tutkimuskeskus Cupore. https://www.cupore.fi/julkaisut/yritystuet-kulttuurirahoituksen-osatekijana/

Jokela, T. (2008). A wanderer in the landscape. Teoksessa G. Coutts & T. Jokela (Toim.), *Art, community and environment: Educational perspectives* (s. 3–27). Intellect.

Jokela, T. (2013). Engaged art in the North: Aims, methods, contexts. Teoksessa T. Jokela; G. Coutts, M. Huhmarniemi & E. Härkönen (eds.), *Cool: Applied visual arts in the North* (s. 10–21). University of Lapland.

Jokela, T. (2020a). Viisi teemaa arktiselle taiteelle ja muotoilulle. Teoksessa T. Jokela, S. Nikula & J. Häkkilä (Toim.), *Puheenvuoroja arktisesta taiteesta ja muotoilusta* (s. 13–24). Lapin yliopisto. http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-337-220-7

Jokela, T. (2020b). Pohjoiset ekosysteemipalvelut luovien alojen uusiutuvina resursseina. Teoksessa T. Jokela, M. Huhmarniemi & J. Paasovaara (Toim.), *Luontokuvaus soveltavana taiteena* (s.

62–71). Lapin yliopisto. http://urn.fi/URN:NBN:-fi-fe2020050424817

Jokela, T. (2021). Kuerin Matkassa: paikkaperustainen taideteos ympäristökonfliktissa. *Research in Arts and Education*, (3), 73–97. https://researt-sedu.com/2021-september-3

Jokela, T. (2022). Metsän ekosysteemipalvelut taideperustaisten palveluiden syttöinä. Teoksessa T. Jokela & A. Stöckell (Toim.), *Taideperustaisia metsäkohtaamisia: ekosysteemipalveluista elinvoimaa luoville aloille* (s. 16–21). Lapin yliopisto. https://urn.fi/URN:NBN:fi-fe2022040527209

Jokela, T., & Coutts, G. (2018). The North and the Arctic: A laboratory of art and design education for sustainability. Teoksessa T. Jokela & G. Coutts (Toim.), *Relate North: Art and design education for sustainability* (s. 98–117). Lapland University Press.

Jokela, T., Coutts, G., & Huhmarniemi, M. (2020). Tradition and innovation in Arctic sustainable art and design. *Human. Culture. Education.*, 35(1), 84–99. https://doi.org/10.34130/2233-1277-2020-1-84-99

Jokela, T., Coutts, G., Beer, R., Din, H., Usenyuk-Kravchuk, S., & Huhmarniemi, M. (2022). The potential of art and design to renewable economies. Teoksessa D. Natcher and T. Koivurova (Toim.), *Renewable economies in the Arctic* (s. 62–80). Routledge.

Jokela, T. & Hiltunen, M. (2024). New genre Arctic art education as a way of knowing with the North. Teoksessa T. Jokela, M. Huhmarniemi & K. Burnett. *Relate North New Genre Arctic Art Education beyond Borders*. (s. 12–37). InSEA Publications.

Jokela, T., Hiltunen, M., Härkönen, E., & Stöckell, A. (Toim.) (2018). *Living in the Komi landscape: Summer school and exhibition.* Faculty of Art and Design of the University of Lapland. https://lauda.ulapland.fi/handle/10024/63514

Jokela, T. & Huhmarniemi, M. (2018). Ympäristötaidetta matkailun lisäarvoksi ja matkailuala taiteilijan työksi. Teoksessa T. Jokela, M. Huhmarniemi, C. Haataja & T. Issakainen (Toim.), *Ympäristötaidetta Lapin matkailuun* (s. 9–22). Lapin yliopisto.

Jokela, T., & Huhmarniemi, M. (2021). Stories transmitted through art for the revitalization and decolonization of the Arctic. Teoksessa R. Sørly, T. Ghaye & B. Kårtveit (Toim.), *Stories of change and sustainability in the Arctic regions: The interdependence of local and global* (s. 57–71). Routledge.

Jokela, T., & Huhmarniemi, M. (2022). Arctic art education in changing nature and culture. *Education in the North*, 29(2), 4–27. https://doi.org/10.26203/55f2-1c04

Jokela, T., Huhmarniemi, M., Beer, R., & Soloviova, A. (2021). Mapping new genre Arctic art. Teoksessa L. Heininen; H. Exner-Pirot & J. Barnes (Toim.), *Arctic Yearbook 2021: Defining and mapping sovereignties, policies and perceptions.* https://arcticyearbook.com/arctic-yearbook/2021/2021-scholarly-papers/400-mapping-new-genre-arctic-art

Jokela, T., Huhmarniemi, M. & Paasovaara, J. (Toim.) (2020). *Luontokuvaus soveltavana taiteena.* Lapin yliopisto. https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-337-202-3

Jokela, T. & Härkönen, E. (2021). Living in the landscape in the time of COVID-19. Teoksessa T. Jokela & G. Coutts (Toim.), *Relate North: Distances* (s. 178–198). International Society for Education Through Art (InSEA). https://www.insea.org/wp-content/uploads/2021/12/RN_Distances_WEB-1.pdf

Jokela, T., Kovero, M., & Huhmarniemi, M. (Toim.) (2021). *Taide avartaa matkailualaa Lapissa.* Lapin yliopisto. http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-337-300-6

Jokela, T., Riikonen, M., & Holck, I. (Toim.) (2023). *Ketterää taidetta Lapin tapahtumiin*. Lapin yliopisto. https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-337-358-7

Junka-Aikio, L. (2018). Indigenous culture jamming: Suohpanterror and the articulation of Sami political community. *Journal of aesthetics & culture*, 10(4), 1379849-14. https://doi.org/10.1080/20004214.2017.1379849

Kallio, A. A. (2017). *Basic education in the arts, equality, and Sámi communities in Finland. ArtsEqual.* https://sites.uniarts.fi/en/web/artsequal/-/basic-education-in-the-arts-equality-and-sami-communities/1.8

Karlsdóttir, A. & Junsberg, L. (Toim.) (2015). *Nordic Arctic youth future perspectives.* Nordregio. https://nordregio.org/publications/nordic-arctic-youth-future-perspectives/

Kárpáti, A. (Toim.) (2023). *Arts-based interventions and social change in Europe.* Routledge. https://doi.org/10.4324/9781003376927

Kestävän kehityksen toimikunta (2022). *Kestävän kehityksen toimikunnan strategia 2022–2030.* Valtioneuvoston kanslian julkaisuja 2022(6). https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/163958

Kravtsov, T.; Huhmarniemi, M., & Kugapi, O. (2022). Encouraging empathy in creative tourism. Teoksessa M. Sarantou & S. Miettinen (Toim.), *Empathy and business transformations* (s. 31–43). Routledge.

Lempinen, H. (2019). Indigenous cultures, local lifestyles? 'Culture' and its sustainabilities in the northern strategies of the eight Arctic states. *Research in Arts and Education*, 2019(1), 13–24. https://doi.org/10.54916/rae.119271

Lehtola, R., & Ruotsala, P. (2017). *Saamenkielisten palveluiden nykytilakartoitus* [Mapping of the Sámi services]. Saamelaiskäräjät.

Lientola, E. (2014). *Taiken jättisäästöt eriarvois-*

tavat alueita. https://elisalientola.wordpress.com/2014/09/24/taiken-jattisaastot-eriarvoistavat-alueita

Lummaa, K., & Rojola, L. (2014). Johdanto: Mitä posthumanismi on. Teoksessa K. Lummaa & L. Rojola (Toim.), *Posthumanismi* (s. 13–32). Eetos.

Marsching, J. D., & Polli, A. (Toim.) (2012). *Far field: Digital culture, climate change, and the poles.* Intellect.

McGlennen, M. (2019). Inuit agencies: The legacy of Arctic art cooperatives and Indigenous resistance. Teoksessa D. K. Cummings (Toim.), *Visualities 2: More perspectives on contemporary American Indian film and art* (s. 217–240). Michigan State University Press. https://doi.org/10.14321/j.ctvbcd2qv.13

Meadows, D. (1999). Leverage points: laces to intervene in a system. *Donella Meadows archives: Academy for systems change.* http://donellameadows.org/archives/leverage-points-places-to-intervene-in-a-system/

Miettinen, S. (2020). Arktista taiteen ja muotoilun tutkimusta tarvitaan uudistamaan yhteiskunnan rakenteita. Teoksessa T. Jokela, S. Nikula & J. Häkkilä (Toim.), *Puheenvuoroja arktisesta taiteesta ja muotoilusta* (s. 25–31). Lapin yliopisto. http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-337-220-7

Moilanen, A., & Salonen, A. (2022). Planetaarinen sivistys – kohti antroposeenin ajan sivistysideaalia. *Kasvatus & Aika*, 16(2), 47–71. https://doi.org/10.33350/ka.107626

Morton, T. (2010). *The ecological thought.* Harward University Press.

Nokela, S. (2024). *Business Finlandin rahoitus luovien alojen yrityksille 2017-2022.* Cupore. https://cupore.shinyapps.io/BF_luovat_alat/

Nokela, S., Jakonen, O., & Sokka, S. (2024). *Business Finlandin luovien alojen yritystuet ovat keskittyneet Uudellemaalle – huomioita yritystukien alueellisesta jakautumisesta.* Cupore. https://www.cupore.fi/uutishuone/business-finland-yritystukien-alueellisesta-jakautumisesta/

Petrov, A. (2014). Creative Arctic: Towards measuring Arctic's creative capital. Teoksessa L. Heininen, H. Exner-Pirot & J. Plouffe (Toim.), *Arctic yearbook 2014: human capital in the North* (s. 149–166). Northern Research Forum.

Phillips, R. (1994). Fielding culture: Dialogues between art history and anthropology. *Museum anthropology*, 18(1), 39–46. https://doi.org/10.1525/mua.1994.18.1.39

Phillips, R. B. (2022). The issue is moot: Decolonizing art/artifact. *Journal of Material Culture*, 27(1), 48–70.

Porsanger, J., & Guttorm, G. (2011). Building up the field study and research on Sámi traditional knowledge (Arbediehtu). Teoksessa J. Porsanger & G. Guttorm (Toim.), *Working with traditional knowledge: Communities, institutions, information systems, law and ethics.* (s. 98–125). Dieđut.

Pyykkönen, M., Kortekallio, K., Kumpulainen, K., Luonila, M. & Sokka, S. (2024). Kohti kestävää kulttuuria. *Wisdom Letters* 2024(1). https://doi.org/10.17011/ wl/10

Rannanpää, S., Sillanpää, K., Ålander, T. (2024). *Arviointi harvaan asuttujen alueiden parlamentaarisen työryhmän toimikaudesta 2020–2023.* Maa- ja metsätalousministeriö. http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-366-860-7

Rantala, O., Höckert, E., & Ilola, H. (2019). Editorial: 'Knowing-with' in the era of Anthropocene. *Matkailututkimus*, 15(2), 4–8. https://journal.fi/matkailututkimus/article/view/88263/47430

Rathwell, K. J., & Armitage, D. (2016). Art and artistic processes bridge knowledge systems about social-ecological change: An empirical examination with Inuit artists from Nunavut, Canada. *Ecology and society*, 21(2), 21. https://doi.org/10.5751/ES-08369-210221

Ray, D. J. (1996). *A legacy of Arctic art.* University of Washington Press.

Rinta-Kiikka, S., Yrjölä, T., & Alho, E. (2018). *Talous, arvot ja alueellinen sosiaalinen pääoma.* PTT raportteja 258. https://www.ptt.fi/julkaisut/talous-arvot-ja-alueellinen-sosiaalinen-paaoma/

Robertson, C. (2019). The ethical challenges of recovering historical memory seeing land: Resituating landscapes through contemporary Indigenous art exhibitions. *Les ateliers de l'éthique*, 14(2), 108–127. https://doi.org/10.7202/1071134ar

Rouhiainen, V. (2023). Tuki harvaan asutun maaseudun kulttuuritapahtumille loppuu – Tarve on suuri, sanoo Taiken erityisasiantuntija Susanna Mäki-Oversteyns. Helsingin Sanomat 7.7.2023. https://www.hs.fi/kulttuuri/art-2000009698917.html

Rowan, M. C. (2015). Thinking with land, water, ice, and snow: A proposal for Inuit Nunangat pedagogy in the Canadian arctic. Teoksessa V. Pacini-Ketchabaw & A. Taylor (Toim.), *Unsettling the colonial places and spaces of early childhood education* (s. 198–218). Routledge.

Ruotsalainen, J. (2024). Discursive frameworks of Arctic art. *Arctic Yearbook 2024 - Arctic Relations: Transformations, Legacies and Futures. https://arcticyearbook.com/arctic-yearbook/2024/2024-scholarly-papers/526-discursive-frameworks-of-arctic-art*

Salonen, A., & Salonen, E. (2023). Systeeminen ymmärrys – avain kestävään tulevaisuuteen. Teoksessa P. Uusikylä & H. Jalonen (Toim.), *Epävarmuuden aika: Kuinka ymmärtää systeemistä muutosta?* (s. 254–274). Into.

Sakakibara, C. (2017). People of the whales: Climate change and cultural resilience among Iñupiat of Arctic Alaska. *Geographical re-*

view, 107(1), 159–184. https://doi.org/10.1111/j.1931-0846.2016.12219.x

Salmela, T., & Valtonen, A. (2019). Towards collective ways of knowing in the Anthropocene: Walking-with multiple others. *Matkailututkimus*, 15(2), 18–32. https://journal.fi/matkailututkimus/issue/view/6053

Sarantou, M., Huhmarniemi, M., Miettinen, S., & Hiltunen, M. (2022). SECTION 2: Regional policy roadmaps: Finland/Lapland, University of Lapland. Teoksessa S. Lindström Sol, M. Sarantou, S. Remotti & C. Gutiérrez Novoa (Toim.), *The role of the arts in mitigating societal challenges: Regional policy roadmaps for seven European countries* (s. 38–67). Lapin yliopisto. https://amassproject.weebly.com/uploads/1/3/2/4/132499556/amass_policy_roadmaps_book_final.pdf

Sokka, S. & Jakonen, O. (2020). *Taidepolitiikan kepit ja porkkanat: Taiteen edistämiskeskuksen toiminta-avustukset taiteenalojen yhteisöille 2013-2019.* Cuporen verkkojulkaisuja 58. Kulttuuripolitiikan tutkimuskeskus Cupore. https://www.cupore.fi/images/tiedostot/2020/taidepolitiikan_kepit_ja_porkkanat_raportti.pdf

Stephen, K. (2018). Societal impacts of a rapidly changing Arctic. *Current Climate Change Reports* 4, 223–237. https://doi.org/10.1007/s40641-018-0106-1

Stöckell, A. (2020). Luonnossa liikkumisen taide. Teoksessa T. Jokela, M. Huhmarniemi & J. Paasovaara (Toim.), *Luontokuvaus soveltavana taiteena* (s. 108–121). Lapin yliopisto. http://urn.fi/URN:NBN:fi-fe2020050424839

Stöckell, A., & Jokela, T. (2022). Polkuja metsänantimien äärelle. Teoksessa T. Jokela, & A. Stöckell (Toim.), *Taideperustaisia metsäkohtaamisia: ekosysteemipalveluista elinvoimaa luoville aloille* (s. 10–13). Lapin yliopisto. https://urn.fi/URN:NBN:-fi-fe2022040527212

Taike (2024a). Kuvataiteen näyttöapurahat vuodelle 2024. Taiteen edistämiskeskus. https://www.taike.fi/fi/myonnetyt-apurahat/kuvataiteen-nayttoapurahat-vuodelle-2024

Taike (2024b). Taiken toiminta-avustuksen sai 196 taidealan yhteisöä. Taiteen edistämiskeskus. https://www.taike.fi/fi/myonnetyt-apurahat/taiken-toiminta-avustuksen-sai-196-taidealan-yhteisoa

Taike (2024c). Toimikuntauudistus etenee yhden toimikunnan mallilla. Taiteen edistämiskeskus. https://www.taike.fi/fi/uutiset/toimikuntauudistus-etenee-yhden-toimikunnan-mallilla

Tennberg, M. (2020). Arctic expertise and its social dimensions in Lapland. Teoksessa *Resources, social and cultural sustainabilities in the Arctic* (s. 117–130). Routledge.

Tilastokeskus (n. d.). 13ww -- Yritysten toimipaikat toimialoittain ja maakunnittain, 2018-2022. Tilastokeskus. https://pxdata.stat.fi/PxWeb/pxweb/fi/StatFin/StatFin__alyr/statfin_alyr_pxt_13ww.px/

UNESCO (2005). Protecting cultural expressions under threat - the Sámi people. https://en.unesco.org/creativity/policy-monitoring-platform/protecting-cultural-expressions

Ulmer, J. B. (2017). Posthumanism as research methodology: Inquiry in the Anthropocene. *International Journal of Qualitative Studies in Education*, 30(9), 832–848. https://doi.org/10.1080/09518398.2017.1336806

Usenyuk-Kravchuk, S., Akimenko, D., Garin, N., & Miettinen, S. (2020). Arctic design: Basic concepts and practice of implementation. Teoksessa T. Jokela & G. Coutts (Toim.), *Relate North: Tradition and innovation in art and design education* (s. 14–45). InSEA Publications. https://doi.org/10.24981/2020-7

Valkonen, S., Kotiranta, S. J., & Tervaniemi, S. E. (2018). Alkuperäiskansaan kuuluminen identiteettivalintana?: uusidentifikaatiot ja-heimoutuminen cherokee-ja métis-kontekstissa. Teoksessa J. Valkonen (Toim.), *Häiritsevä yhteiskuntatutkimus* (s. 143–168). Lapland University Press.

Valkonen, J., & Valkonen, S. (2018). On local knowledge. Teoksessa T. H. Eriksen, S. Valkonen & J. Valkonen (Toim.), *Knowing from the Indigenous North: Sámi approaches to history, politics and belonging* (s. 12–26). Routledge.

Valtioneuvoston kanslia (2013). *Suomen arktinen strategia 2013. Valtioneuvoston periaatepäätös 23.8.2013.* http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-287-058-2

Valtioneuvosto (2021). *Arktisen politiikan strategia.* http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-383-872-7

Wildcat, M., McDonald, M., Irlbacher-Fox, S., & Coulthard, G. (2014). Learning from the land: Indigenous land based pedagogy and decolonization. *Decolonization: Indigeneity, Education & Society*, 3(3). https://nycstandswithstandingrock.files.wordpress.com/2016/10/wildcat-et-al-2014.pdf

Young, S. B., & Osgood, K. (2015). From Northern studies to Circumpolar studies: In the field and in the ether. Teoksessa R. H Pincus, S. H. Ali & J. G Speth (Toim.), *Diplomacy on ice: Energy and the environment in the Arctic and Antarctic* (s. 224–233). Yale University Press. https://doi.org/10.12987/yale/9780300205169.003.0016

Loppuviitteet

1. Sirkumpolaarinen tarkoittaa alueita, jotka sijaitsevat maapallon pohjoisten tai eteläisten napaseutujen läheisyydessä, sekä niillä elävien ihmisten kulttuureja, eläimistöä ja kasvilajeja, jotka ovat sopeutuneet napaseutujen olosuhteisiin. Tässä artikkelissa käytämme käsitettä sirkumpolaarinen arktinen selventäen alueen sijaintia ja ilmiön kansainvälisyyttä.
2. Arktinen yliopistoverkosto UArctic koostuu korkeakouluista, tutkimuskeskuksista ja muista organisaatioista, jotka toimivat pohjoisen koulutuksen ja tutkimuksen parissa. UArcticin sisällä toimii temaattisia tutkimusverkostoja, kuten ASAD, jonka tavoitteena on tunnistaa ja jakaa innovatiivisia käytäntöjä taide-, muotoilu- ja visuaalisen kulttuurin opetukseen, oppimiseen ja tutkimukseen. ASAD-verkostoon kuuluu noin 30 arktisella alueella sijaitsevaa taide- ja muotoilualan yliopistoa.
3. Rovaniemi on Lapin maakunnan hallinnollinen pääkaupunki, jota pidetään taiteen ja muotoilun pohjoisimpana keskuksena Euroopan unionin alueella. Rovaniemellä järjestetään maailman pohjoisin designviikko, Arctic Design Week. Samoin Lapin kamariorkesteri on Euroopan unionin pohjoisin ammattiorkesteri ja Rovaniemen teatteri on pohjoisempana kuin yksikään muu Euroopan ammattiteatteri. Rovaniemen taidemuseo on aluetaidemuseo, jonka näyttelytoiminnan keskeinen teema on pohjoisuus ja arktiset alueet. Museolla on Jenny ja Antti Wihurin rahaston taidekokoelma, joka on laajuudeltaan noin 3 500 teosta ja jota pidetään yhtenä merkittävimmistä suomalaisen nykytaiteen kokoelmista. Rovaniemellä toimii Lapin yliopisto ja sen taiteiden tiedekunta, jonka toiminta säteilee kaupunkiin monin tavoin. Useimpien näiden kulttuuri-instituutioiden ja oppilaitosten tehtävänä on palvella laajaa aluetta Lapissa esimerkiksi kiertävien esitysten ja näyttelyiden muodossa. Rovaniemi sijaitsee Etelä-Lapissa, ja useissa Lapin kunnissa ei ole kulttuurilaitoksia. Esimerkiksi lähin taidemuseo saattaa sijaita satojen kilometrien päässä.
4. Barentsin euroarktisen neuvoston (Barents Euro-Arctic Council) jäseniä ovat Norja, Ruotsi, Suomi, Venäjä, Tanska, Islanti ja EU. Tarkkailijoina neuvostossa ovat Alankomaat, Britannia, Italia, Japani, Kanada, Puola, Ranska, Saksa ja Yhdysvallat.
5. Arktisen taiteen huippukokous on järjestetty vuosina 2017 Norjassa, 2019 Suomessa ja 2022 Kanadassa. Muita arktisen taiteen nimeä kantavia tapahtumia ja organisaatioita ovat esimerkiksi Arctic Art Forum Arkangelissa Venäjällä, Arctic Art Festival Harstadissa Norjassa ja Arctic Art Institute, joka toimi aiemmin Arkangelissa mutta on siirtynyt Norjaan Venäjän hyökkäyssodan jälkeen.
6. ArtsEqual-hankkeessa tutkittiin, kuinka taide julkisena palveluna voisi lisätä yhteiskunnallista tasa-arvoa ja hyvinvointia 2020-luvun Suomessa. Hankkeessa tehtiin useita politiikkasuosituksia Suomeen. Taideyliopisto koordinoi hanketta ja Suomen Akatemian Strategisen tutkimuksen neuvosto rahoitti sitä yli kuudella miljoonalla eurolla vuosina 2015–2021 (ArtsEqual, n.d.).
7. Pohjoisen tiedon käsitettä on määritelty vastaavaan tietämisen tapaan kuin alkuperäis-

kansojen tieto, mutta siten, että tiedon omistajuus on avointa (Huhmarniemi & Jokela, 2020a). Kuten alkuperäiskansojen tieto, myös pohjoisen tietoon liittyy luontokulttuurisia taitoja ja tapoja, jotka ovat muutoksessa. Pohjoista tietoa voi omaksua elämällä osana pohjoista ekokulttuuria. Pohjoisessa tiedossa on myös vastaavia elementtejä kuin paikallisessa tiedossa (Valkonen & Valkonen, 2018), perinnetiedossa (Helander-Renvall & Markkula, 2017) ja luonnon kanssa tietämisessä (Ulmer, 2017). Käytämme pohjoisen tiedon käsitettä, kun keskustelemme pohjoisesta taiteesta ja kulttuurista. Pohjoinen tieto eroaa sellaisesta taiteellista tiedosta, jonka ajatellaan olevan universaalia. Tiedon paikkasidonnaisuus johtaa siihen, että tämä tietämisen tapa on määritelty juuri pohjoiseksi tiedoksi: tiedolla on merkitystä ja käyttöä pohjoisessa ympäristössä.

8. Apurahan sai 83 taiteilijaa, joista kolme apurahan saajaa ei ole antanut suostumustaan tietojen julkaisemiseen verkossa (Taike, 2024a). 80:stä julkaistusta apurahan saajasta 45:n kotipaikka on Helsinki ja neljän Espoo, joten 80:stä apurahan saajasta 61 prosentin kotipaikka on Uudellamaalla, mikä ilmenee Taiken (2024a) uutisoinnissa.

9. Kuvataiteen yhdistyksille myönnettiin yhteensä 1 350 000 euroa toiminta-avustuksia vuonna 2024 (Taike, 2024b). Tästä summasta 984 000 € myönnettiin yhdistyksille, joiden kotipaikka on Helsingissä, mikä on noin 73 prosenttia avustuksista.

10. Huhmarniemen (2018) mukaan Taiteen edistämiskeskuksen tuet ovat keskittyneet Suomessa pääkaupunkiseudulle. Vuonna 2018 Taiteen edistämiskeskus jakoi kuvataiteelle toiminta-avustuksia 903 000 euroa. Näistä Helsingissä kotipaikkaansa pitävät yhdistykset saivat 768 000 euroa. Näistä iso osa on valtakunnallisia liittoja, joiden yhteenlaskettu tuki oli 471 000 euroa. Niiden toiminta on valtakunnallista, mutta käytännössä liittojen galleria- ja näyttelytoiminta toteutuu Helsingissä. Muita isoja tukien saajia olivat vuonna 2018 muun muassa Taidekoulu Maan Kannatusyhdistys ry (118 000 euroa), Vapaan Taidekoulun kannatusyhdistys ry (140 000 euroa), ja Helsingin Taidehallin Säätiö (100 000 euroa). Näiden tukien rinnalla maakuntien toimijoille jaettavat avustukset olivat vähäisiä.

11. Tilastokeskus (n. d.) antaa tietoja yritysten toimipaikoista toimialoittain ja maakunnittain vuosina 2018–2022. Kun haetaan Lapin yritysten lukumäärä vuonna 2022, luoviin aloihin ja koulutukseen liittyen löytyy seuraavia lukumääriä: Taiteet, viihde ja virkistys 584, Kulttuuri- ja viihdetoiminta 247, Koulutus 212, Mainostoiminta ja markkinatutkimus 115, Elokuva-, video- ja televisio-ohjelmatuotanto, äänitteiden ja musiikin kustantaminen 63, Kustannustoiminta 50, Kirjastojen, arkistojen, museoiden ja muiden kulttuurilaitosten toiminta 8, Radio- ja televisiotoiminta 1.

Abstract in English

Arctic art as an opening to cultural sustainability transition

The concept of Arctic art is used in art research and discussions within the circumpolar Arctic region. Traditionally, Arctic art has been ethnographically labelled and associated with the Indigenous cultures of the area. Nowadays, the concept refers to contemporary art that addresses contemporary themes of the Arctic region and reflects, continues, or renews the regions cultural heritage. The concept has consciously been adopted as a tool for art decolonization of art as part of art-based action research aimed at the sustainability of artistic and cultural activities in the rapidly changing Arctic region. This article examines cultural, regional, and educational policy themes in recent research literature and discussions on Arctic art. Perspectives include decolonization of Arctic art, northern ways of knowing, cultural sustainability transition, support systems, and art education. As environmental crises, natural resource projects, and urbanisation transform the Arctic region, the recognition and resourcing of Arctic art are important leverage points for sustainability transition in Finland and elsewhere in the Arctic region.

Keywords: Arctic art, Arctic, eco-culture, sustainable development, sustainability transition, cultural policy, contemporary art, art education

Kirjoittajat

Timo Jokela, emeritusprofessori, Lapin yliopiston taiteiden tiedekunta, timo.jokela@ulapland.fi

Maria Huhmarniemi, Taiteen tohtori, Lapin yliopiston taiteiden tiedekunta, maria.huhmarniemi@ulapland.fi